

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO

V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

RUSKÉ A ČESKÉ FRAZEOLOGISMY POPISUJÍCÍ

VNĚJŠÍ VZHLED ČLOVĚKA

(bakalářská práce)-v českém jazyce

VYPRACOVALA: MARKÉTA SVAŠKOVÁ

VEDOUCÍ PRÁCE: DOC. LUDMILA STĚPANOVÁ, CSc.

2010

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci 14. 1. 2010

Podpis

Děkuji doc. Ludmile Stěpanové, CSc. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní seminární, závěrečné, bakalářské práce poskytla.

Podpis

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	9
ÚVOD.....	10
1. TEORETICKÁ ČÁST O FRAZEOLOGII	12
2. RUSKÉ FRAZEOLISMY.....	19
2.1. OBLIČEJ A JEHO ČÁSTI	19
2.1.1. OBLIČEJ.....	19
2.1.1.1. Tvar obličeje	19
2.1.1.2. Barva obličeje.....	19
2.1.1.3. Zarostlý	21
2.1.1.4. Různé	21
2.1.2. ČÁSTI OBLIČEJE.....	21
2.1.2.1. Čelo	21
2.1.2.2. Obočí	21
2.1.2.3. Oči	22
2.1.2.4. Lícni kosti.....	24
2.1.2.5. Tváře	24
2.1.2.6. Nos	25
2.1.2.7. Ústa.....	26
2.1.2.8. Rty	26
2.1.2.9. Zuby.....	27
2.1.2.10. Brada.....	28
2.1.3. VLASY.....	28
2.1.3.1. Kvalita vlasů.....	29
2.1.3.2. Barva vlasů.....	30
2.2. TĚLO A JEHO ČÁSTI.....	30
2.2.1. TĚLO	30
2.2.2. ČÁSTI TĚLA	31
2.2.2.1. Hlava	31
2.2.2.2. Krk.....	31
2.2.2.3. Hrud'	31
2.2.2.4. Břicho	32
2.2.2.5. Ruce.....	32
2.2.2.6. Nohy	32
2.2.2.7. Kolena.....	33

2.2.2.8. Zadek.....	33
2.2.2.9. Kůže.....	33
2.3. CELKOVÝ VZHLED, POSTAVA, FYZICKÉ VLASTNOSTI	34
2.3.1. POSTAVA.....	34
2.3.2. HEZKÝ, KRÁSNA, ŠKAREDÝ.....	34
2.3.2.1. Hezký	34
2.3.2.2. Krásná.....	35
2.3.2.3. Škaredý	35
2.3.3. VZRŮST ČLOVĚKA	36
2.3.3.1. Vysoký	36
2.3.3.2. Malý.....	37
2.3.4. TLUSTÝ, HUBENÝ	38
2.3.4.1. Tlustý.....	38
2.3.4.2. Hubený.....	39
2.3.5. UROSTLÝ, ZTEPILÁ, NEFOREMNÁ	40
2.3.6. MUŽ, ŽENA	41
2.3.7. VĚK.....	41
2.3.7.1. Mladý	41
2.3.7.2. Dospělý	41
2.3.7.3. Starý	42
2.3.8. ŠPINAVÝ.....	43
2.3.9. NAHÝ.....	43
3. ČESKÉ FRAZEOLISMY	45
3.1. OBLIČEJ A JEHO ČÁSTI.....	45
3.1.1. OBLIČEJ.....	45
3.1.1.1. Tvar obličeje	45
3.1.1.2. Barva obličeje.....	45
3.1.1.3. Zarostlý	46
3.1.1.4. Různé	46
3.1.2. ČÁSTI OBLIČEJE.....	47
3.1.2.1. Čelo	47
3.1.2.2. Obočí	47
3.1.2.3. Oči	47
3.1.2.4. Tváře	48
3.1.2.5. Nos	48
3.1.2.6. Ústa.....	49
3.1.2.7. Rty	49

3.1.2.8. Zuby.....	49
3.1.2.9. Brada.....	50
3.1.2.10. Uši.....	50
3.1.3. VLASY	50
3.1.3.1. Kvalita vlasů.....	50
3.1.3.2. Barva vlasů.....	51
3.2. TĚLO A JEHO ČÁSTI.....	51
3.2.1. TĚLO.....	51
3.2.2. ČÁSTI TĚLA.....	52
3.2.2.1. Hlava	52
3.2.2.2. Krk.....	52
3.2.2.3. Hrud'.....	52
3.2.2.4. Břicho	52
3.2.2.5. Ruce.....	53
3.2.2.6. Nohy.....	53
3.2.2.7. Kolena.....	54
3.2.2.8. Zadek.....	54
3.2.2.9. Kůže.....	55
3.3. CELKOVÝ VZHLED, POSTAVA, FYZICKÉ VLASTNOSTI	55
3.3.1. POSTAVA	55
3.3.2. HEZKÝ, KRÁSNA, ŠKAREDÝ.....	55
3.3.2.1. Hezký	55
3.3.2.2. Krásna.....	56
3.3.2.3. Škaredý	56
3.3.3. VZRŮST ČLOVĚKA	57
3.3.3.1. Vysoký.....	57
3.3.3.2. Malý.....	57
3.3.4. TLUSTÝ, HUBENÝ	57
3.3.4.1. Tlustý.....	57
3.3.4.2. Hubený.....	58
3.3.5. UROSTLÝ, ZTEPILÁ, NEFOREMNÁ	59
3.3.6. MUŽ, ŽENA	59
3.3.7. VĚK.....	60
3.3.7.1. Mladý	60
3.3.7.2. Dospělý	60
3.3.7.3. Starý	60
3.3.8. ŠPINAVÝ.....	61

3.3.9. NAHÝ.....	61
4. SROVNÁNÍ RUSKÝCH A ČESKÝCH FRAZEOLISMŮ.....	62
4.1. OBLIČEJ A JEHO ČÁSTI.....	62
4.1.1. OBLIČEJ.....	62
4.1.1.1. Tvar obličeje.....	62
4.1.1.2. Barva obličeje.....	62
4.1.1.3. Zarostlý.....	63
4.1.1.4. Různé.....	64
4.1.2. ČÁSTI OBLIČEJE.....	64
4.1.2.1. Čelo.....	64
4.1.2.2. Obočí.....	64
4.1.2.3. Oči.....	64
4.1.2.4. Tváře.....	65
4.1.2.5. Nos.....	65
4.1.2.6. Ústa.....	66
4.1.2.7. Rty.....	66
4.1.2.8. Zuby.....	66
4.1.2.9. Brada.....	67
4.1.3. VLASY.....	67
4.2. TĚLO A JEHO ČÁSTI.....	68
4.2.1. TĚLO.....	68
4.2.2. ČÁSTI TĚLA.....	68
4.2.2.1. Hlava.....	68
4.2.2.2. Krk.....	68
4.2.2.3. Hrud'.....	68
4.2.2.4. Břicho.....	69
4.2.2.5. Ruce.....	69
4.2.2.6. Nohy.....	69
4.2.2.7. Kolena.....	70
4.2.2.8. Zadek.....	70
4.2.2.9. Kůže.....	71
4.3. CELKOVÝ VZHLED, POSTAVA, FYZICKÉ VLASTNOSTI.....	71
4.3.1. POSTAVA.....	71
4.3.2. HEZKÝ, KRÁSNA, ŠKAREDÝ.....	71
4.3.2.1. Hezký.....	71
4.3.2.2. Krásná.....	72
4.3.2.3. Škaredý.....	72

4.3.3. VZRŮST ČLOVĚKA	72
4.3.3.1. Vysoký	72
4.3.3.2. Malý	73
4.3.4. TLUSTÝ, HUBENÝ	73
4.3.4.1. Tlustý	73
4.3.4.2. Hubený	74
4.3.5. UROSTLÝ, ZTEPILÁ, NEFOREMNÁ	74
4.3.6. MUŽ, ŽENA	74
4.3.7. VĚK	75
4.3.7.1. Mladý	75
4.3.7.2. Dospělý	75
4.3.7.3. Starý	75
4.3.8. ŠPINAVÝ.....	76
4.3.9. NAHÝ.....	76
ZÁVĚR.....	77
РЕЗЮМЕ.....	80
BIBLIOGRAFIE.....	86

SEZNAM ZKRATEK

Uz.	Uzuální
BMS	Birich, Mokienko, Stěpanova
SČFI-P	Slovník české frazeologie a idiomatiky - přirovnání
SČFI-N	-//- Neslovesné výrazy
SČFI-S	-//- Slovesné výrazy
RČFS	Rusko-český frazeologický slovník
ČRFS	Česko-ruský frazeologický slovník

ÚVOD

Frazeologie je jako zrcadlo kultury národa. Její bohatost jak v ruštině, tak v češtině odráží zároveň i bohatost jazyka, způsob myšlení národa i jeho kulturní základ. Výjimkou nejsou ani frazeologismy z oblasti vzhledu člověka a právě tato kategorie je jedna z nejzajímavějších vůbec, jelikož zde člověk obohacuje svou slovní zásobu a zároveň se v mnoha případech i pobaví. I to je důvod, proč jsem si vybrala právě toto téma jako téma své bakalářské práce.

Cílem práce je nasbírat co možná největší množství frazeologismů z oblasti lidského vzhledu, popsat je, objasnit a podat etymologický výklad u těch, u kterých se to vyžaduje, vytvořit vlastní kategorizaci, tedy v tomto případě rozdělit je do skupin podle společných znaků a významu a vytvořit tak systematický přehled ruských a českých frazeologismů z této oblasti a nakonec srovnat vytvořené skupiny frazeologismů v ruském a českém jazyce.

Práci lze rozdělit na dvě hlavní části, a to část teoretickou, kde se seznamujeme se základními frazeologickými pojmy, a část praktickou, která je podmíněna prací se samotnými frazeologismy. Tuto praktickou část pak můžeme rozdělit na část ruskou, kde popisujeme a rozdělujeme jednotky ruské, část českou, která je, co se týče obsahu, totožná s částí ruskou. Poslední částí je část srovnávací, kde se zabýváme porovnáváním těchto skupin frazeologismů v obou jazycích.

Pracovala jsem s texty jak ruskými, tak českými, bylo tedy nutné hlavně teoretickou část překládat. Jako hlavní zdroje mé práce sloužily převážně slovníky, konkrétně Česko-

-ruský a Rusko-český frazeologický slovník a Slovník české frazeologie a idiomatiky. Nechyběly však ani úzce zaměřené publikace jako synonymický slovník frazeologismů, etymologický slovník či slovník frazeologismů s názvy zvířat. Teorii jsem pak čerpala hlavně z Frazeologie současného ruského jazyka profesora Šanského a z České lexikologie od dvojice autorů Filipec – Čermák. Nejnovější kniha, ze které jsem čerpala, je „Лингвокультурология“ profesorky Maslovové. Ta provedla anketu s pěti tisíci respondenty zaměřenou na určité skupiny přirovnání z oblasti lidského vzhledu, proto se v mé práci objevují i jednotky nezaznamenané ve slovnících, avšak v hovorovém jazyce běžně užívané. Podobnou anketu jsem provedla i já, avšak s necelou stovkou respondentů, kterými byli převážně studenti. Výsledky této ankety jsem zutilkovala

v české části, proto i zde najdeme jednotky hovorové, některé nepříliš používané. Stejně jako u profesorky Maslovové se jedná pouze o přirovnání. Ne všechny výsledky ankety byly relevantní, proto jsem je nezařadila, jelikož by je použil pouze jeden daný respondent v daném okamžiku.

1. TEORETICKÁ ČÁST O FRAZEOLOGII

Než se začneme věnovat samotné praktické části této práce, tedy samotným frazeologismům popisujícím vnější vzhled člověka, je třeba nejdříve obrátit svoji pozornost k frazeologii samotné jakožto vědě, frazeologickým pojmům a teoretickým informacím o frazeologii.

Nejprve se tedy zabývejme samotným pojmem frazeologie. Existuje několik definic frazeologie, vybereme jen některé. Ve své práci přijímáme tuto definici: je to „systém ustálených, reprodukovatelných expresivních slovních spojení, která zpravidla mají ucelený význam, tento systém zahrnuje frazeologické srůsty a jednoty (podle V. V. Vinogradova)“ (Mokienko, Stěpanova, 2008: 24). Frazeologie je také „pojmenování samostatné lingvistické disciplíny, která se zabývá studiem frazeologického obsahu jazyka jakožto systému v celé jeho mnohoaspektnosti“ (Tamtéž). Dále se rozlišuje frazeografie - „zvláštní část lexikografie, která se specializuje na sestavování frazeologických slovníků“ (Tamtéž). Podle N. M. Šanského je frazeologie „část vědy o jazyce, která se zabývá frazeologickým systémem jazyka v jeho současném stavu a historickém vývoji. Předmětem studia frazeologie jsou frazeologické obraty, což jsou ustálená slovní spojení, která jsou analogická ke slovům svojí reprodukovatelností jako hotové a ucelené jednotky. Takže ve frazeologii se podle N. M. Šanského studují všechna ustálená slovní spojení, jak jednotky ekvivalentní slovu, tak jednotky, které sémanticky a strukturně odpovídají větě“ (Шанский, 1996, str. 4). Poslední definice zahrnuje tedy jak frazémy, tak parémie. Profesor František Čermák definuje frazeologii jako „oblast frazémů a idiomů včetně kvazifrazémů a kvaziidiomů jako specifických označení a pojmenování, kombinatoricky komplementární pravidelnému jazyku na všech rovinách s obsahově sémantickou stránkou, doplňuje se a prolíná s idiomatikou“ (Čermák, 1985: 238). Totéž platí pro idiomatiku ve všech rovinách s obsahově významovou stránkou (Čermák, 1985). Tyto definice jsou opět pro laika velice složité, proto Čermák nabízí ještě jednu srozumitelnější. „Frazeologie a idiomatika je dnes samostatná jazyková disciplína zabývající se studiem, případně i popisem (a pak se někdy mluví o frazeografii) svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu. V běžném povědomí vystupují tyto jednotky, tj. frazém a idiom, nejčastěji jako sémanticky nerozložitelné“ (Čermák, 1985: 166). Tímto jsme definovali frazeologii jako vědu, nyní se můžeme zabývat její historií.

Frazeologické obraty přitahovaly pozornost badatelů už dávno, avšak pod jinými názvy, například rčení, „křídlatá slova“, aforismy, přísloví a pořekadla, výrazy, řečové obraty, idiomy atd. Takto se objevovaly ve speciálních sbornících a výkladových slovnících už od konce 18. století. Jako první na frazeologismy upozornil už M. V. Lomonosov, který při sestavování slovníku spisovné ruštiny zdůraznil, že do jeho obsahu nepatří pouze samostatná slova, ale i rčení, idiomatismy a frazesy, tedy obraty a výrazy.

Frazeologický obsah ruského jazyka se však stal předmětem studia docela nedávno. Do 40. let 20. století se v pracích jazykovědců objevují jen izolované myšlenky a pozorování týkající se frazeologie, vznik frazeologie jakožto takové je spojen se 40. léty 20. století a je neodmyslitelně spojen se jménem V. V. Vinogradova. V řadě svých prací Vinogradov zadal a vyřešil mnohé obecné otázky frazeologie, které vytvořily základ pro studium ustálených slovních spojení v současném ruském spisovném jazyce. Právě Vinogradov jako první vytvořil synchronní klasifikaci frazeologických obrátů podle jejich sémantické spjatosti a naplánoval cesty a aspekty dalšího studia frazeologismů. Za další jazykovědce věnující se frazeologii jsou považovány I. Bulfius a S. I. Abakumov. První jmenovaná podala novou klasifikaci frazeologických obrátů na základě francouzského jazykovědce Ch. Balliho, druhý se zabýval klasifikací frazeologismů podle jejich původu, tedy z etymologického hlediska (Шанский, 1996).

Po vydání Vinogradovových prací se začínají frazeologií zabývat i jiní jazykovědci, a to i z hlediska jejich struktury, gramatických vlastností a původu. Mezi vědce věnující se frazeologii do 60. let patří například A. I. Efimov, B. A. Larin, O. S. Achmanova a S. I. Ožegov. Po 60. letech nastal opravdový boom frazeologie, zabývá se jí stále více jazykovědců, například A. S. Aksamitov, V. L. Archangelskij, V. M. Mokienko, L. I. Stěpanova a mnozí další (Шанский, 1996).

Do tohoto historického oddílu si dovoluji zařadit i vydávání frazeologických slovníků, jelikož se domnívám, že s historií frazeologie úzce souvisí. Jednou z nejznámějších frazeologických příruček je slovník M. I. Michelsona z let 1902-1904, dalšími důležitými pracemi z oboru frazeologie jsou sborníky Křídlatá slova S. V. Maximova a N. S. a M. G. Ašukinových, které sice nejsou dokonalé, avšak významně přispěly k rozvoji frazeologie. Dalším významným dílem je frazeologický slovník ruského jazyka z roku 1967 sestavený několika autory a vydaný pod redakcí A. I. Molotkova. Časopisecky byl vydáván Krátký etymologický slovník ruské frazeologie N. M. Šanského, V. I. Zimina a A. V. Filippova. V dalších letech vycházely různé jedno i vícejazyčné frazeologické slovníky, dále pak Slovník cizojazyčných výrazů a slov, které

se používají v ruštině bez překladu autorů A. M. Babkina a V. V. Šenděcova, významným etymologickým počinem je kniha Materiály pro frazeologický slovník ruského jazyka 18. století autorky M. F. Palevské z roku 1980 (Шанский, 1996).

I nyní se vydávání knih souvisejících s frazeologií věnuje řada odborníků. Tento historický výčet se týká hlavně 20. století, neobsahuje nejaktuálnější počiny frazeologů. Frazeologie je věda dynamická a stále se rozvíjející, proto ani nelze udělat výčet všech důležitých děl s ní souvisejících, neboť stále vznikají nová a nová. Tato téměř dějepisná část se, přirozeně, týká pouze ruské frazeologie, nyní se budeme věnovat české.

První výskyt formy frazeologie v názvech publikací je zaznamenán již v první polovině 19. století, termín *idiom* se objevuje až v Ottově slovníku naučném. Termín idiomatika se zaznamenává až ve století dvacátém, v témže století se zakotvuje termín frazeologie v Příručním slovníku naučném, který ale termín *idiomatika* nezná. Čermákova publikace také označuje termín *frazeologická jednotka* za zastaralý a název *frazeologismus* za rusistický. Co se týče popisu frazeologie, za první práci o ní se považuje německy psaná Versuch einer bömischen Phraseologie Josefa Matěje Sychry, navazují už česky psané práce Jana Šacha a Františka Šebka, byla to ryze obrozenecká díla, nejedná se v nich však přímo o frazeologii. Co se týče druhé větve frazeologie, tzv. paremiologie, která se zabývá příslovími, najdeme počátky již u Smila Flašky, Jana Blahoslava a Jakuba Srnce z Varvažova.

Z jejich děl pak čerpal Jan Amos Komenský v díle Moudrosti starých Čechů. Českou frazeologii ovlivnila také Adagia Erasma Rotterdamského. Další pokračovatelé frazeologické práce jsou Josef Dobrovský s knihou Českých přísloví sbírka a František Ladislav Čelakovský se svým dílem Mudrosloví národu slovanského v příslovích. Tato kniha obsahuje i pořekadla, čímž se zde spojují obě tehdejší větve frazeologie, dokonale spojeny jsou však až v Čermákově Slovníku české frazeologie a idiomatiky. Hlavní rozvoj frazeologie nastal až ve 20. století. Zde je třeba zmínit Václava Flajšhanse, Jana Mašína a Jaroslava Zaorálka. Vznikají také jednojazyčné slovníky, konkrétně Slovník spisovného jazyka českého, které zahrnují frazeologii. Původem frazeologismů se zabýval například Jindřich Pokorný. Nejvýznamějším počinem na poli frazeologie se v 80. letech stal Čermákov Slovník české frazeologie a idiomatiky, z kterého, mimo jiné, čerpá i tato práce. Jméno prof. Františka Čermáka je významné i pro teorii frazeologie (Čermák, 2007).

Co se týče frazeologie obecně, její název pochází z řečtiny a jednalo se o něco jako „nauku o způsobech vyjadřování. Termín *idiom* také pochází z řečtiny a znamenal něco jako „osobní jazykovou zvláštnost“ (Čermák, 2007: 482).

Jak jsme již nastínili, „kromě samostatných slov se v každém jazyce používají jakožto zvláštní lingvistické jednotky složitější útvary, které se nazývají frazeologické obraty nebo frazeologismy. Jelikož frazeologismy vystupují v jazyce stejně jako jiné sémantické jednotky, zjišťování jejich specifík a charakteristických znaků vyžaduje zřetelné ohraničení frazeologismů na straně jedné od libovolných slovních spojení na straně druhé. Takováto dvoustranná analýza frazeologického obratu jakožto jazykové jednotky je naprosto závazná. Zaprvé má frazeologismus v jazyce funkci podobnou samostatnému slovu, a zadruhé strukturně je složitým celkem, jehož komponenty jsou mluvčími chápány nebo přijímány jako úplná a samostatná slova. Jenom pozorné prozkoumání vlastností, které odlišují frazeologismus od libovolného slovního spojení a sblížíjí ho se slovem, a tudíž vlastností odlišujících frazeologismus od slova, nám dovoluje přesně určit pojem frazeologický obrat a také předmět studia frazeologie jakožto lingvistické disciplíny“ (Шанский, 1996: 18).

Frazeologický obrat či jednotku lze tedy definovat jako „relativně ustálené, reprodukovatelné, expresivní slovní spojení, které má zpravidla ucelený význam“ (Mokienko, Stěpanova, 2008, str. 12). Dále definujeme frazeologickou jednotku podle A. V. Kunina jako „ustálené slovní spojení s úplně nebo částečně přeneseným významem“ (Mokienko, Stěpanova, 2008, str. 10). A podle Šanského je frazeologický obrat „reprodukovatelná hotová jazyková jednotka, která se skládá ze dvou a více přízvučných komponentů slovního charakteru, stálá ve svém významu, obsahu a struktuře“ (Шанский, 1996, str. 20).

Český lingvista František Čermák po uvážení všech různých definicí frazeologismu, z nichž většina často nevyhovuje všem typům frazeologismů, pak definuje *idiom* a *frazém*, tj. frazeologismus, jako „jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. ve více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo)“ (Čermák, 2007: 31). Z dalšího hlediska jazykového systému a struktury je *frazém* a *idiom* „nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky)“ (Čermák, 1985: 177).

Nelze si nevšimnout, že používáme několik různých výrazů pro frazeologismus. Podle různých autorů lze frazeologismus beze změny smyslu nazvat podle ruského obrazu jako frazeologický obrat či jednotku, podle českého pak jako frazém či idiom. Zde lze ale odlišit termíny podle významu, z hlediska formálního mluvíme o frazému, z hlediska sémantického pak o idiomu (Čermák, 2007) „Základní vlastností frazeologického obratu, která ho odlišuje od libovolného slovního spojení a zároveň ho sblíží se slovem, je reprodukovatelnost. Frazeologismy se nevytvářejí v procesu komunikace, ale reprodukují se jako hotové ucelené jednotky“ (Шанский, 1996: 21). „Reprodukovatelnost frazeologismů podmiňuje všechny jeho ostatní znaky, které jsou stejně vlastní slovům i frazeologismům – ustálenost obsahu a struktury a ucelenost významu. Frazeologismy mají vlastní význam, který je nezávislý na významech komponentů, které ho tvoří. Frazeologismy jsou vždy tvořeny týmiž komponenty v přísně určeném pořádku“ (Шанский, 1996: 22). Jakákoliv sebemenší záměna komponentů vede k vytvoření novotvaru, stejně jako v lexikologii tvorba neologismu (Шанский, 1996). Toto tvrzení ale můžeme považovat za relativní, jelikož, jak se dočteme dále, frazeologické jednotky například připouštějí vložení jiných slov do frazeologismu a jeho význam se nemění. Další společnou vlastností frazeologismů je, že mají neprostupnou strukturu. Tudíž můžeme konstatovat, že „narozdíl od libovolných slovních spojení jsou frazeologismy ustálená slovní spojení, reprodukovatelná, existující jakožto ucelená ve svém významu, ustálená ve svém obsahu a struktuře tvoření. Mají vlastní, na sobě založený význam, tvoří je vždy tytéž komponenty ve stejném pořadí a mají zpravidla neprostupnou strukturu“ (Шанский, 1996: 24).

Vyvstává otázka, čím se frazeologismy odlišují od slov. Slova se skládají z částí, které nemohou samostatně vystupovat, toto se frazeologismů netýká. Ty jsou tvořeny samostatnými slovy, avšak jen tato slova dohromady mají ucelený význam. Slova, která se skládají z morfémů, vystupují jako celistvé útvary. Frazeologismy, jakožto jazykové jednotky vytvořené hlavně ze slov, fungují v jazyce jako útvary skládající se z několika slov (Шанский, 1996).

Na základě výše uvedených faktů můžeme říci, že „frazeologické obraty jsou takové jazykové jednotky, které při určité blízkosti se slovy a libovolnými slovními spojeními mají určitý soubor diferenciálních znaků, charakteristických pouze pro ně. Zprvce jsou to hotové jazykové jednotky, které se netvoří v procesu komunikace a získávají se z paměti vcelku, zadruhé jsou to jazykové jednotky mající trvalý význam, obsah a strukturu, stejně jako samostatná slova, zatřetí, co se týče přízvuku, jsou to takové

zvukové komplexy, jejichž komponenty mají dva a více základních přízvuků, a začtvrté jsou to členitelné útvary, jejichž komponenty jsou chápány mluvčími jako slova“ (Шанский, 1996: 29, 30).

Dalšími vlastnostmi odlišujícími frazeologické obraty od slov a libovolných slovních spojení jsou reprodukovatelnost a superslovnost (Шанский, 1996).

N. M. Šanskij mezi frazeologismy řadí idiomy, reprodukovatelné ustálené superslovní jednotky neidiomatického charakteru – přísloví, „křídlatá slova“, terminologická spojení, složené názvy a spojení slov s komponentem, který má frazeologicky svázaný význam (Шанский, 1996). Podle Čermáka se mezi frazeologismy řadí rčení, úsloví, obraty (dřívější názvy pro frazeologismy), přísloví či pořekadla i pranostiky, dále pak různé formule a samostatně stojící přirovnání (Čermák, 2007)

Frazeologické obraty můžeme rozdělit podle významu do dvou skupin podle toho, jestli jsou ve vztahu se slovem nebo s větou. První skupinou jsou frazeologismy, které jsou podle významu shodné s větou (*молоко на губах не обосхло*), druhou skupinu tvoří frazeologismy, které vystupují jako ekvivalenty slov a slovních spojení (*держатъ язык за зубами*) (Шанский, 1996).

Dalším frazeologickým pojmem jsou frazeologická homonyma. Jsou to takové „nadslovní útvary, které jsou tvořeny foneticky identickými komponenty, ale mají úplně jiný význam, který není chápán jako výchozí a odvozený“ (Шанский, 1996: 43, 44). Jednodušeji řečeno, jedná se o identické frazeologismy mající odlišný význam.

„Frazeologické obraty vždy představují jednotný sémantický celek, avšak vztah významu celého frazeologismu a významů jeho komponentů může být rozdílný. Co se týče sémantické ucelenosti, tj. vztahu mezi celkovým významem frazeologismu a konkrétními významy jeho komponentů, lze frazeologismy každého jazyka rozdělit do několika skupin. Jsou to tzv. frazeologické srůsty, frazeologické jednotky a frazeologická spojení. Frazeologické srůsty a jednotky jsou sémanticky nedělitelné útvary, odpovídají slovu či slovnímu spojení. Frazeologická spojení jsou už sémanticky členitelné útvary, jejich význam se rovná významu slov, která ho tvoří. Tato klasifikace je založena na Vinogradovově klasifikaci, který přepracoval frazeologickou klasifikaci Ch. Balliho“ (Шанский, 1996: 56, 57). Jedná se o klasifikaci všeobecně přijatou. Přejdeme teď k jednotlivým pojmům klasifikace.

„Frazeologický srůst je sémanticky nedělitelný frazeologický obrat, jehož ucelený význam vůbec není spojen s významy jeho komponentů. Jinými slovy se jedná o ekvivalenty slov, přiváděné pod určité gramatické kategorie jako jednotné, naprosto

nerozložitelné jazykové jednotky“ (Шанский, 1996: 58, 59). Tato sémantická ucelenost může být například podmíněna přítomností zastaralých slov nebo archaismů.

„Frazeologická jednotka je sémanticky nedělitelný a ucelený frazeologický obrat, jehož význam je motivován významy slov, která ho tvoří. Nerozložitelný význam frazeologické jednotky vzniká v důsledku sloučení významů slov, která ho tvoří, v jediný přenesený význam“ (Шанский, 1996: 60). Hlavní vlastností frazeologických jednotek je obraznost. Do frazeologických jednotek lze přidávat jiná slova, tato vlastnost je odlišuje od srůstů a spojení (Шанский, 1996).

Frazeologické srůsty a jednotky jsou často sjednocené v jednu skupinu, a to idiomy nebo idiomatické výrazy (Шанский, 1996).

„Frazeologická spojení jsou takové frazeologické obraty, které obsahují slova jak s volným významem, tak s frazeologicky svázaným významem. Jejich zvláštností je, že slova s frazeologicky svázaným významem mohou být nahrazována synonymy“ (Шанский, 1996: 61, 62).

Při určování stupně sémantické celistvosti se nejhůře rozlišují frazeologické srůsty a jednotky. K tomu nám dopomáhá přítomnost či nepřítomnost vlastnosti obraznosti a motivovanosti významu (Шанский, 1996).

Jelikož frazeologie čerpá také z kultury národa a je odrazem jeho mentality, vznikla v jazyce disciplína zcela nová, zabývající se právě vlivem mentality a kultury národa na jazyk a zejména frazeologii. Proto je zdrojem této práce i kniha ruské autorky V. A. Maslovové *Lingvokulturologija*. Chybí nám ještě objasnění tohoto pojmu. Lingvokulturologie je věda, která studuje jazyk jako fenomén kultury, jinými slovy je to věda, která vznikla na rozhraní lingvistiky a kulturologie a která se zabývá projevy kultury národa, které se nějakým způsobem odrazily a upevnily v jazyce (Маслова, 2010: 8, 28).

Tolik k teoretickým úkolům a pojmům frazeologie, nyní se budeme věnovat konkrétním frazeologismům, kterým je věnována tato práce.

2. RUSKÉ FRAZEOLISMY

Jazykový obraz světa je vlastně souhrn lidských představ o světě tvořený pojmy a obrazy, které představují různé jevy a předměty vnějšího světa vytvořené člověkem v jeho vědomí. Tyto představy má člověk i o sobě samém. Proto se frazeologie odráží ve všech aspektech lidského života, popis vnějšího vzhledu není výjimkou. Jedná se vlastně o kulturu a mentalitu národa odraženou v jazyce. Existuje spousta frazeologismů z této oblasti, proto jsem vytvořila klasifikaci podle částí obličeje, těla i samostatných fyzických vlastností člověka.

2.1. OBLIČEJ A JEHO ČÁSTI

2.1.1. OBLIČEJ

2.1.1.1. Tvar obličeje

Tvar kulatý popisují jednotky *у него лицо полная луна* (ČRFS, 288), *лицо круглое как луна, как солнце, лицо круглое как камбала, круглое как яблоко, как арбуз, как репа, как подсолнух, как помидор, круглое как у Долиной, круглое как у добряка, как у дурака, круглое как шар, как мячик, как блин, как тарелка, как блюдце* (Маслова, 2010: 162).

Pro tvar oválný existují jednotky *лицо овальное как луна, овальное как яйцо, лицо овальное как дыня, как огурец, как слива, как ананас, лицо овальное как на иконе, лицо овальное как блин, как зеркало, как надувной шарик, как блюдо* (lingv., 162).

Pro protáhlý obličej se používá frazeologismus *у него птичья физиономия* (živ., 35) a pro velký a protáhlý obličej pak *у него лошадиная физиономия* (uz.).

Nejvíce frazeologických jednotek v ruštině existuje pro kulatý obličej, nejméně pro protáhlý.

2.1.1.2. Barva obličeje

2.1.1.2.1. Opálený, černý

K popsání opáleného či černého obličeje se používají jednotky *черный как головешка, как мулат, как шоколад, как кофе, как бронза* (syn., 73), *черный как*

араб, как деготь (syn., 343), *черный как галка/жук* (živ., 37), *дále черный как цыган/черная как цыганка* (RČFS, 830), *черный как смоль* (RČFS, 712), *как ночь* (RČFS, 467), *как ворон* (ČRFS, 156), *как вороново крыло* (RČFS, 349), *он загорел как негр* (ČRFS, 78), *черный как сажа* (ČRFS, 61), *черный как уголь* (ČRFS, 552).

2.1.1.2.2. Červený

К popisu červeného, rudého či zardělého obličeje slouží jednotky *красный как помидор, как кумач, алый как кровь, красный как кирпич, алый как знамя* (syn., 107), *дále пак он пак раком, словно из бани вышел* (živ., 35), *краснощекий как наливное яблочко, у него румянец во всю щеку* (ČRFS, 204), *красный как пион, как маков цвет* (ČRFS, 381), *как майская роза* (ČRFS, 450), *красный как рак – рак červená díky karotenoidům ve svém krunýři, u starověkých lidí to působilo magicky, považovali ho za léčivého, tento starověký obraz měnicího se raka se odrazil ve frazeologii mnoha evropských jazyků* (BMS, 488), *а красный как свекла* (ČRFS, 67). V neposlední řadě *пак лицо румяное как солнце, румяное как с мороза, как заря, как закат, как рассвет, румяное как яблоко, как свекла, как спелое яблоко, как персик, как спелая земляника, румяное как у матрешки, как пирог, как пирожок, как блин, как пышка, как хлеб из печи* (lingv., 162).

2.1.1.2.3. Bledý

Bledý obličej popisujeme frazeologismy *он без коровинки в лице, бледный как полотно, ни коровенушки в лице, бледный как смерть, бледный как мертвец, покойник, белее бумаги* (syn., 23), *бледный как поганка* (fr., 219), *белый как бумага* (RČFS, 51), *как мел* (RČFS, 340), *как снег* (ČRFS, 483), *бледный как молоко* (ČRFS, 514), *как стена, как стенка* (ČRFS, 633), *лицо бледное как луна, бледное как у Пьеро, бледное как у смертельно больного, как у больного, как после болезни, как у чахоточного, как простыня, как лист бумаги, как мука* (lingv., 162).

Co se týče barvy obličeje, nejvíce jednotek najdeme pro obličej červený, nejméně pro opálený.

2.1.1.3. Zarostlý

Pro člověka zarostlého existují frazeologismy *заросший как Иисус, он лохматый/волосатый как медведь/обезьяна, он зарос щетиной как щетка/кактус, он оброс бородой/волосами, он ключий как еж* (ČRFS, 137), *он заросший как каторжник/бродяга* (RČFS, 306) a pro dlouhé vousy se používá *козья бородка* (živ., 36).

2.1.1.4. Různé

Do této skupiny jsem zařadila frazeologismy, které se nehodí do žádné z předchozích skupin, avšak popisují obličej. Patří sem například obličej pihovatý – *у него лицо, что сорочье яйцо* (živ., 35), pro vrásky kolem očí se používá *гусиные лапки* a *заячья лапка* (živ., 35), pro vrásčitou tvář existuje jednotka *сжиматься в кулачок* (RČFS, 353) a pro vážný výraz pak *он с каменным лицом* (RČFS, 372) a *с серьезным видом* (RČFS, 78). Pro náš výraz *zelený jak sedma*, tzn., že ztratil barvu, existuje v ruštině jednotka *лица нет на ком* (RČFS, 370).

2.1.2. ČÁSTI OBLIČEJE

2.1.2.1. Čelo

K popisu čela jsem našla pouze jeden frazeologismus, a to *у него весь лоб в складках* (ČRFS, 569).

2.1.2.2. Obočí

2.1.2.2.1. Hustota obočí

2.1.2.2.1.1. Obočí husté

Pro husté obočí se tedy používá *у него брови, что медведь лежат* (živ., 35), *густые как лес, как чаща, как ельник, густые как щетина*, *брови густые как кусты, как трава, брови густые как у Вия*, *как у лешего*, *густые как у араба, густые как у Брежнева, густые как щетка* (lingv., 156).

2.1.2.2.1.2. Obočí tenké

Tenké obočí popisují frazeologismy *тонкие как ручеек, тонкие как у Варвары Красы, тонкие как ниточки, как дуги, как стрелочки, как веревочки, как шнурочки* (lingv., 156).

2.1.2.2.2. Barva obočí

Obočí černé popisují jednotky *брови черные как омут перед грозой, брови черные как вороново крыло, брови черные как ночь, черные как у цыгана, как у индианки, брови черные как у Брежнева, брови черные как смола, как сажа* (lingv., 156).

2.1.2.2.3. Tvar obočí

Pro popis vyklenutého obočí pak existuje jednotka *выгнутые как радуга* (lingv., 156).

Pro hezké obočí u dívek ještě existuje jednotka *у нее бровенки как козочки* (živ., 35).

Můžeme říci, že nejvíce jednotek najdeme pro obočí husté, nejméně pak pro obočí vyklenuté a krásné.

2.1.2.3. Oči

2.1.2.3.1. Tvar očí

Pro tvar a velikost očí se používají jednotky *рачыи глаза* (RČFS, 135), *очи соколы, жабыи глаза, совиные глаза, соловьиные глаза* (živ., 36). Velké oči popisují jednotku *большие как у коровы* (lingv., 155).

2.1.2.3.2. Barva očí

Další dělení je podle barvy očí. Pro modré oči se používají jednotky *глаза как фиалки* (ČRFS, 141), *глаза как незабудки* (fr. 218), *глаза синие как кобальт* (ČRFS, 520), *у нее в глазах душа светится, глаза чистые как небо* (ČRFS, 503), *глаза голубые как озера, как море, как васильковое поле, глаза голубые как василки* (lingv., 155)

Pro tmavé oči Rusové používají frazeologismy *глаза черные как сливы* (syn., 343), *глаза как угли* (ČRFS, 552), *глаза как вишни, как смородинки* (ČRFS, 542), *карие как земля, как омут, как песок, как потемневшее небо, как темная вода, глаза карие как у лошади, карие как вишня, как кора дуба, как каштаны, глаза карие как ночь, глаза карие как у цыганки, как у негра, глаза карие как шоколад, как чай, как кофе, как пуговики* (lingv., 155).

K popsání červených, unavených očí existuje jednotka *глаза красные как у кролика* (fr., 218).

2.1.2.3.3. Krása, výraznost očí

K popisu výrazných očí slouží frazeologismy *выразительные как ясное небо, выразительные как у коровы, как у лани, как у собаки, как у лошади, как у кошки, как у змеи, выразительные как день, глаза выразительные как у Киркорова, как на картине, как у Мадонны, выразительные как у артиста, как у актрисы, как жест актера, как у фотомодели, как у учителя, выразительные как у женицин Индии, как у восточных красавиц, выразительные как у ребенка, как у девушки, выразительные как у умного человека, выразительные как зеркало* (lingv., 155).

Oči mohou být i krásné, popisují je frazeologismy *глаза красивые как закат, красивые как у газели, красивые как цветок, красивые как ночь, красивые как у Мадонны, как на картине, как у Мальвины, как у Афродиты, как у сирены, как у богини, красивые как у актера, как у фотомодели, красивые как у меня, как у мамы, глаза красивые как алмазы* (lingv., 155).

Pro oči třpytivé existují jednotky *блестящие как капля воды, как звезды, как солнце, как вода, как озера, как река в летний день, как гладь озера в лунную ночь, как поверхность озера под лучами солнца, блестящие как роса, блестящие как у кошки, как у коровы, блестящие как у плаксы, как у пьяного, как у болного, блестящие как зеркало, как фонарь, как хрусталь, как стекло, как бусинки, как сталь клинка, как пуговики, блестящие как золото, как бриллианты, как алмазы, как жемчужины, как агаты, как изумруды* (lingv., 155).

A nakonec pro oči světlé nebo jasné existují frazeologismy *ясные как небо, как солнце, как звезды, как вода, как родник, как озера, ясные как утренняя заря, как капельки росы, ясные как день, как солнечный день, как божий день, ясные как*

у ребенка, как у старушки, ясные, как стекло, ясные, как алмазы, как бриллианты (lingv., 155).

2.1.2.3.4. Bystrost očí

Oči mohou být i moudré, pro tyto má ruština frazeologismy *умные как у собаки, как у дельфина, как у лошади, как у совы, как у коровы, как у слона, глаза умные как у Василисы Премудрой, глаза умные как у ученого, как у психолога, глаза умные как у старика, глаза умные как у мудреца* (lingv., 155).

Co se týče barvy očí, více frazeologismů popisuje oči tmavé, je jich dokonce dvakrát více než pro oči modré. V dalších fyzických attributech vedou oči třpytivé, na posledním místě jsou oči moudré.

2.1.2.4. Lícní kosti

V této kategorii můžeme vyčlenit pouze frazeologismy přirovnávací, a to v následujících skupinách: srovnání s přírodními objekty – *скулы широкие как поле, как море* (lingv., 166), se zvířaty – *скулы широкие как у бульдога* (lingv., 166), s náčiním – *скулы широкие как лопата* (lingv., 166), s představiteli určitých profesí – *скулы широкие как у боксера* (lingv., 166), s filmovými hrdiny – *скулы широкие как у Шварценеггера* (lingv., 166), největší skupinou jsou srovnání s jinými národnostmi – *скулы широкие как у монгола, как у татарина, как у негра, как у чукчи, как у китайца, как у азиата, как у калмыков, как у киргизов* (lingv., 166), a poslední skupinou jsou srovnání s lidskými výtvoři – *скулы широкие как площадь, как дорога* (lingv., 166). Všechny tyto jednotky pak patří do skupiny pro popis širokých lícních kostí.

V této kategorii je pouze jeden fyzický atribut, a to široké lícní kosti, proto zde nemáme s čím srovnávat.

2.1.2.5. Tváře

K popisu tváří či líček jsem našla dvě jednotky, které by se sice daly zařadit i do kategorie „Tlustý“, jelikož ale popisují přímo tlusté tváře, zařadila jsem je proto do samostatné kapitoly. Jsou to *у него щеки как у хомяка* (RČFS, 821), *щечка как пончик* (RČFS, 560). Je zde ještě jeden frazeologismus popisující tváře *у него щеки как*

яблочки (ČRFS, 471), ten však popisuje tváře červené, zařadila jsem ho ale také sem, jelikož se pojí pouze s tvářemi.

Pro popis tváří existuje nejvíce jednotek pro tváře tlusté, jedna pro tváře červené, avšak daly by se sem zařadit jednotky z kategorie Tvář červená, pak by jich bylo pochopitelně více.

2.1.2.6. Nos

Pro dlouhý nebo velký nos se dále používá *нос* как у Буратино, у него всем носам нос, носина с соборное гасило, нос на двоих рос у кого (syn., 57), *нос большой* как гора, *большой* как хобот у слона, как у дятла, как у аиста, *большой* как у великана, *большой* как рубильник (lingv. 163).

Rovný nos popisují jednotky *нос прямой* как скала, *нос прямой* как у дятла, как клюв аиста, *нос прямой* как у греческой статуи, как у Аполлона, *нос прямой* как линейка, как палка, как стрела, как дорога, как струна, как линия, как столб, как доска, как водосточная труба (lingv., 163).

Pro nos s hrbolek má ruština frazeologismy srovnávající s horou - *нос с горбинкой* как гора, как с холмиком, как горный спуск, как перевал в горах, как горный хребет, se zvířaty - *с горбинкой* как у орла, как клюв, s osobnostmi - *с горбинкой* как у Ахматовой, как у Гоголя, s pohádkovými bytostmi - как у Бабы - Яги, s profesemi - *нос с горбинкой* как у боксера, s národnostmi - как у грузина, как у грека, как у римлян, как у кавказца, как у француза, *нос с горбинкой* как лестница, как ровная дорога с препятствиями (lingv., 163).

Nos zvednutý nahoru, neboli pršáček v ruštině popisují frazeologismy *курносый* как трамплин, i zde srovnáváme se zvířaty - *курносый* как у котенка, как у утки, как у мопса, как у щенка, как у поросенка, как у ежа, s rostlinami - *нос курносый* как картошка, как груша, как огурец, как помидор, как слива, как дыня, как тыква, s osobnostmi - *курносый* как у Бельмондо, как у Сирано, как у Аленушки, *нос курносый* как у задирь, как у задавалы, как у меня, как у моей мамы, i s předměty - *курносый* как пипка, как крючок, как кнопка, как кнопка звонка, как калоша, как самовар, как Эйфелевая башня, как кран (lingv., 163).

Pro zahnutý nos pak *нос* как у папугая, *коршунячий нос* (živ., 36), nebo *нос крючком* (ČRFS, 470), dále как у коршуна, как у хищной птицы (Маслова, 2010:

163) pro velký a zahnutý nos *нос картошкой* (ČRFS, 49), *орлиный нос* (uz.) a *нос как рубильник* (syn., 57).

Nejvíce frazeologismů v kategorii nos obsahuje podkategorie nos zahnutý nahoru (pršáček), nejméně pak podkategorie zahnutý nos.

2.1.2.7. Ústa

Pro velká ústa nebo široký úsměv má tedy ruština jednotky *у него рот до ушей, хоть завязочки пришей* (RČFS, 646) a *рот/улыбка от уха до уха* (ČRFS, 553), *рот большой как пещера, как пропасть, рот большой как у бегемота, как у лягушки, как у обезьяны, как пасть зверя, как у утки, как у кита, как у пеликана, рот большой как день, рот большой как у Агутина, как у Долиной, как у Лорен, как у Буратино, как у Щелкунчика, рот большой как у клоуна, рот большой как яма, как огород, как чемодан* (lingv., 165).

Pro malá ústa pak *маленький как у мыши, как у птички, как у птенчика, как клюв, как у кошки, как у цыпленка, как у воробья, как у зайца, как у котенка, рот маленький как вишня, как бутон, как ягодка, маленький как у Дюймовочки, как у гнома, маленький как у ребенка, как у младенца маленький, как щель, как пуговка, как точка, как дырочка, как у куклы, как свисток, как булавоочная головка, как кнопка* (lingv., 165).

Více jednotek v kategorii ústa existuje pro popis úst malých, avšak s malou převahou.

2.1.2.8. Rty

Rty dále můžeme zařadit do skupin podle fyzických vlastností, tedy rty:

červené či rudé - *губы алые как заря, как закат, красные как рассвет, губы алые как кораллы, как кровь, как рак, губы алые как маки, как лепестки розы, как помидор, как ягоды, как вишня, как сок граната, красные как малина, как рябина, как земляника, красные как у вампира, красные как у красавицы, губы красные как у больного, губы алые как флаг, как скатерть президента, красные как дорогое вино, как яркая помада* (lingv., 160),

rty plné - *пухлые как у верблюда, пухлые как сливы, губы пухлые как у негра, как у ребенка, пухлые как у чувственной женщины, как у развратника со стажем,*

как у обжоры, пухлые как подушка, как булочки, как пончик, как перина, как вата, как ватрушки (lingv., 160),

rty tenké - тонкие как у змеи, тонкие как лепестки, тонкие как у старушки, как у меня, губы тонкие как у злюки, как у злого человека, как у сдержанного человека, как у жадного человека, как у хитреца, как у скупого, тонкие как нити, как веревки, как полоски, как щель, как линия, как стрелы, как лезвие, как лист бумаги (lingv., 160),

a rty krásné - губы красивые как море, как река, красивые как рассвет, как заря, красивые как розы, как цветок, как спелые сливы, губы красивые как на картине, как у Мадонны, как у Джаконды, как у Мерилин Монро, как у Джулии Робертс, как у статуи, как у кинозвезды, как у Анны Карениной, как у Маргариты, как у богини, как у греческих богов, как у Аполлона, как у Венеры, как у ангела, красивые как у девушки, красивые как нарисованные, как бантик (lingv., 160).

Zde máme nejvíce jednotek pro rty krásné, jen o jednu jednotku méně mají rty červené či rudé, podle tvaru existuje více jednotek pro rty tenké než pro plné.

2.1.2.9. Zuby

Podle vnějších kvalit můžeme vytvořit klasifikaci zubů, a to na zuby rovné - *зубы ровные как у лошади, как у белочки, зубы ровные как у Бриджит Бордо, как с рекламы зубной пасты, как у кинозвезды, зубы ровные как у дантиста, как у актрисы, как у фотомодели, зубы ровные как забор, как частокол, как под линейку, как стена, как рельсы, как вставные, как нити, как подлинейные, как изгородь, зубы ровные как жемчужины (lingv., 161), zuby řídké* - *зубы редкие как у старого зверя, зубы редкие как деревья, редкие как у Пугачевой, как у Бабы Яги, редкие как у старухи, как у развратника, как у мамы, редкие как забор, как частокол, как расческа, как поломанный забор, как изгородь, как решето, как итакетник, как прореженные, как выбитые, как плетень, как ограда (lingv., 161) a zuby ostré* - *острые как у волка, как у акулы, как клыки, как у щуки, как у белки, как у кошки, как у мыши, как у хорька, как у хищника, как у лисицы, как у тигра, как у крысы, как у зверя, как у собаки, как у крокодила, как у рыбы, как у кабана, как у нутрии, зубы острые как кинжал, как пики, как бритва, как копыя, лезвие, острые как у вампира (lingv., 161).*

V ruštině je stejný počet frazeologismů pro rovné i řídké zuby, nejvíce jich existuje pro zuby ostré.

2.1.2.10. Brada

Podle tvaru bradu klasifikujeme jako ostrou nebo špičatou - *подбородок острый как утес, как камень, острый как у лисы, как у дрозда, подбородок острый как нож, как игла, как шило, как лопаточка, острый, как у Хлестакова, как у Коцея Бессмертного, как у Бабы - Яги, как у ведьмы, подбородок острый как угол, как клин, как копье, как треугольник, как меч, как кинжал, как угол стола, как бритва, как стрела (lingv., 165), hranatou - квадратный как лопата, как у Шварценеггера, как у супермена, как у Сталлоне, квадратный как у боксера, как у борца, как у грузчика, как у спортсмена, квадратный как стол, как ящик, как кирпич, как квадрат, как шкаф, как кубик, как коробка, как тумбочка, как телевизор (lingv., 165), bradu železnou - подбородок волевой как у бульдога, подбородок волевой как в кино, как у супермена, как у Маяковского, как у Шварценеггера, как у киногероя, как у Шарапова, как у Ван Дамма, как у Сталлоне, как у Кобзона, как у Серова, как у Плачидо, как у Штирлица, как у Павки Корчагина, как у Геракла, подбородок волевой как у американца, как у римлянина, подбородок волевой как у боксера, как у спортсмена, как у каскадера, как у военного, как у борца, как у сыщика, как у моряка, волевой как у сильного человека, как у Ленина, как у Наполеона, подбородок волевой как у отца, как у мужчины, волевой как стена (lingv., 165) a bradu s důlkem - подбородок с ямочкой как яблоко, как персик, как ягодка, с ямочкой как у Серова, как у Фокса, как у Мартынова, как у Леонтьева, как у Киркорова, как у Ротару, подбородок с ямкой как у ребенка, как у кокетки, с ямочкой как у меня (lingv., 165).*

Nejvíce frazeologismů v kategorii brada existuje pro bradu železnou, nejméně pro bradu s důlkem, avšak i dvanáct jednotek pro její popis je poměrně velký.

2.1.3. VLASY

Frazeologismy popisují vlasy podle kvality a barvy.

2.1.3.1. Kvalita vlasů

2.1.3.1.1. Pevné, hrubé

Pro husté a pevné vlasy existují jednotky *волосы как солома* (RČFS, 720), *волосы как пороволка* (RČFS, 595), *волосы ка мочало* (ČRFS, 654).

2.1.3.1.2. Řídké

Když má někdo málo vlasů, můžeme o něm říct, že má *крысиный/мышиный хвост* (RČFS, 813).

2.1.3.1.3. Dlouhé

Dlouhé vlasy popisují frazeologismy *коса как змея* (živ., 36), *конькова грива* (živ., 36), *коса по пояс* (fr., 218), *волосы длинные как реки, как водопад, волосы длинные как конская грива, как хвост у коня, волосы длинные как ночь, волосы длинные как зима, длинные как у Белоснежки, как у русалки, как у Евы, как нить Ариадны, как у бедьмы, волосы длинные как дорога, как веревка, как нить, как полотно, как прутья* (lingv., 157).

2.1.3.1.4. Kudrnaté

Kudrnaté vlasy popisují jednotky *кудрявый как барашек* (ČRFS, 35), *волосы курчавые как у барана, как у овцы, как у ягненка, курчавые как береза, волосы курчавые как у Пушкина, как у Минаева, как у Виктора Карено, как у Буратино, курчавые как у негра, курчавые как спираль, как стружка* (lingv., 157).

Vlasy rovné pak *прямые как солома, прямые как у финна, как у шведки, как у индианки, прямые как палки, как пакля, как нити, как линия, как струна, как прутля, как плети* (lingv., 157).

2.1.3.1.5. Rozcuchané

Vlasy rozcuchané *головка как воронье гнездо* (ČRFS, 437).

2.1.3.1.6. Holohlavý

Do této kapitoly jsem zařadila i skupinu „holohlavý“, kde najdeme jednotky *бог лица надбавил* (syn., 115), *гурные волосы покидают умную голову* (syn, 115), *лысый/голова как колено* (syn., 115), *лысый черт* (RČFS, 840).

2.1.3.2. Barva vlasů

Co se týče barvy, pro vlasy šedé máme jednotky *он седой как лунь* (RČFS, 378) – srovnání vychází z názvu ptáka myšilova, který je bílý až popelavý, druhý výklad hovoří o měsíční barvě (BMS, 352), *волосы белые как снег* (ČRFS, 483), pro blond vlasy *волосы желтые как солома* (ČRFS, 472). Černé vlasy popisují frazeologismy *у него волосы цвета воронова крыла* (ČRFS,156) a *волосы черные как смоль* (ČRFS, 552) a vlasy rezavé pak *вконец заржавленный* (ČRFS, 275) a *рыжий как морковка* (fr., 218).

V kategorii vlasy existuje nejvíce jednotek pro vlasy dlouhé, nejméně pro vlasy řídké. Co se týče barvy, všechny obsahují stejné množství jednotek, nejvíce je jich pro vlasy žádné, tudíž v kategorii Holohlavý.

2.2. TĚLO A JEHO ČÁSTI

2.2.1. TĚLO

Podle fyzických kvalit můžeme popis těla rozdělit do dvou skupin. Tělo silné - *тело сильное как камень, тело сильное как у слона, как у льва, как у лошади, как у тигра, как у удава, как у орла, тело сильное как дуб, как дерево, как ствол дуба, тело сильное, как у Шварценегера, как у Ван Дамма, как у киногероев Голливуда, как у Геракла, как у богатыря, тело сильное как у атлета, как у спортсмена, тело сильное как стальная машина, как пружина* (lingv., 167) a tělo svalnaté - *тело мускулистое как у тигра, как у змеи, как у гепарда, как у гориллы, как у кута, тело мускулистое как у Шварценегера, как у Сталлоне, как у Ван Дамма, как у Тарзана, как у Геракла, тело мускулистое как у негра, тело мускулистое как канат, как пружина* (lingv., 167).

V kategorii „tělo“ jsme vydělili dvě skupiny: „silné“ a „svalnaté“, přičemž více frazeologických jednotek obsahuje kategorie silné.

2.2.2. ČÁSTI TĚLA

2.2.2.1. Hlava

Pro hlavu pouze ve významu jejího tvaru, velikosti, celkového vzhledu jsem našla pouze dva frazeologismy, a to *голова как пивной котел* (ČRFS, 519) a *голова ка яйцо* (uz.).

Pro popis hlavy jsem v ruštině našla pouze jednu jednotku a ta popisuje hlavu velkou.

2.2.2.2. Krk

Co se týče frazeologismů popisujících krk, všechny patří do skupiny srovnání se zvířaty. Patří sem *шея как у жирафа* (ČRFS, 654) pro krk dlouhý, *бычья шея* (živ., 36), *шея как у быка хвост* (živ., 36) pro krk silný.

V kategorii krk má ruština tři jednotky, každá popisuje jiný tvar.

2.2.2.3. Hrud'

Zde můžeme vyčlenit kategorii hrud' velká, konkrétně mužská - *грудь колесом* (RČFS,169), *грудь большая как горы*, *грудь большая как у коровы*, *как вымя*, *как у горилы*, *как у Шверценеггера*, *как у Геракла*, *как у богатыря*, *грудь большая как у моряка*, *как у атлета*, *как у спортсмена*, *как у борца*, *как у штангиста*, *как у культуриста*, *грудь большая как мяч*, *как шар*, *как колеса* (lingv., 159), hrud' ženskou popisují jednotky *как у Сабрины*, *как у Софии Лорен*, *как у Саманты Фокс*, *как у Мадонны*, *как у польской секс-звезды*, *как у казачки*, *как у хохолки*, *как из силикона* (Маслова, 2010: 159), a hrudník propadlý popisují jednotky - *впалая как образек*, *грудь впалая как у шахтера*, *как у старухи*, *как у бряхлого старика*, *как у немца*, *грудь впалая как у чахоточного*, *как у голодного*, *грудь впалая как яма*, *как вятина*, *как доска* (lingv., 169).

V ruštině existuje více jednotek pro popis velké hrudi.

2.2.2.4. Břicho

Do této kategorie jsem zařadila dva frazeologismy, i když se teoreticky daly zařadit do kategorie „TLUSTÝ“. Vytvořila jsem ale pro přesnost kategorii „BŘICHO“. Sem patří *живот как барабан* (ČRFS, 56) a *живот как бочка* (ČRFS, 504).

Obě jednotky v této kategorii popisují břicho velké.

2.2.2.5. Ruce

U rukou vytvoříme kategorie ruce velké - *руки большие как лапы, как лапы медведя, большие как лапы льва, большие как лопаты, как грабли, руки большие как у Гулливера, как у Базарова, как у великана, руки большие как у боксера, как у крестьянки* (lingv., 166), ruce něžné - *руки нежные как южный ветер, как веторок, нежные как лапки кошки, как у котенка, нежные как у аристократа, руки нежные как у белоручки, руки нежные как у мамы, как у любимого, нежные как шелк, как бархат, как атлас, как вата* (lingv., 166), ruce dlouhé - *длинные как обезьяны* (lingv., 166) a ruce tenké - *тонкие как палочки* (lingv., 166).

Největší počet jednotek má ruština pro ruce něžné, nejméně frazeologismů popisuje ruce dlouhé a tenké.

2.2.2.6. Nohy

Nohy Rusové přirovnávají ke zvířatům – *у него паучьи ножки* (ČRFS, 592), to jsou nohy tenké, *у него ноги как у слона* (ČRFS, 474) je frazeologismus popisující nohy velké, *у него журавлиные ноги* (RČFS, 458), *ноги из подмышек растут* (RČFS, 458) se používá pro nohy dlouhé, *ножки как у котенка* (živ., 36) pro nožky malé, k tenkým předmětům přirovnávají jednotky – *у него ножки как кавычки* (ČRFS, 592) to jsou nohy tenké a křivé, *как спички* (RČFS, 727), *как палочки* (RČFS, 727) nohy příliš tenké a nohy tlusté popisuje jednotka *как колода* (ČRFS, 133), křivé nohy se přirovnávají k předmětům – *ноги колесом* (ČRFS, 332), *ноги крестом* (ČRFS, 203), k architektonickým prvkům *ноги как дуги* (ČRFS, 332), i k písmenu církevní slovanštiny- *ноги ижицей* (ČRFS, 203).

Zde najdeme nejvíce jednotek pro nohy tenké a nohy křivé.

2.2.2.7. Kolena

Frazeologismy popisující kolena můžeme rozdělit do dvou skupin. Kolena ostrá či špičatá popisují jednotky *колени острые как камни, колени острые как сучки, колени острые как иголки, как ножи, как гвозди, колени острые как у Буратино, колени острые как у девочки-подростка, как у подростка, колени острые как колья, как стрелы, как копья, как угол, как пики, как палки, как шпильки, как бритва, как штыки* (lingv., 161) a kolena kulatá *колени круглые как у слона, круглые как яблоки, как арбуз, как апельсин, колени круглые как у девушки, как у девочки, колени круглые как мячики, как шары, как подушки, как чашки, как надувные мячи* (lingv., 161).

V ruštině existuje více jednotek pro kolena špičatá či ostrá.

2.2.2.8. Zadek

Co se týče popisu pozadí, můžeme frazeologismy rozdělit do dvou skupin.

První je pro velký zadek - *у нее зад как у ломовой лошади* (ČRFS, 568), druhá pro malý - *у него попка как у зайчика* (ČRFS, 501), *у него заячья попка* (ČRFS, 501), *у него попка с кулачок* (ČRFS, 619) a *у него с задницы штаны падают* (ČRFS, 619).

V ruštině existuje více frazeologismů popisujících malý a hubený zadek než frazeologismů pro velký.

2.2.2.9. Kůže

K popisu kůže jsem ve svých zdrojích našla pouze dva frazeologismy, a to *кожа, как наждачная бумага*, přičemž se tento frazeologismus dá použít pro kůži jako takovou, konkrétně pak pro kůži na rukou, a *атласная кожа* pro jemnou pleť.

Ruština má stejný počet jednotek k popsání jemné i hrubé kůže.

2.3. CELKOVÝ VZHLED, POSTAVA, FYZICKÉ VLASTNOSTI

Tato kapitola je jednou z nejobsáhlejších, jelikož ruština je velmi rozmanitý jazyk a má obrovské kulturní zázemí, z kterého vychází nepřeborné množství způsobů, jak vyjádřit jeden význam.

2.3.1. POSTAVA

Postavu vznešenou či majestátní ruština popisuje frazeologismy *фигура величественная как гора, величественная как у льва, как у павы, как у оленя, величественная как дуб, фигура величественная как монумент, как статуя, как памятник, как постамент, как дворец, как статуя Зевса, как у богини, как у Апполона, фигура величественная как у короля, как у королевы, как у царя, как у царицы, как у императора, фигура величественная как у Петра I, как у Наполеона, величественная как Останкинская башня* (lingv., 168),

postavu hranatou či neforemnou pak jednotkami *фигура угловатая как у медведя, фигура угловатая как коряга, как елка, фигура угловатая как у Квазимодо, как у Бабы Яги, как у горбуна, фигура угловатая как шкаф, как стол, как ящик, как кирпич, как циркуль, фигура угловатая как квадрат, как треугольник, как многоугольник, как восьмигранник* (lingv., 168).

Pro postavu vznešenou existuje v ruštině více jednotek než pro postavu hranatou či neforemnou.

2.3.2. HEZKÝ, KRÁSNA, ŠKAREDÝ

2.3.2.1. Hezký

Pro popsání mužské krásy existuje poněkud méně frazeologismů, začneme tedy právě jimi. Z antiky pochází frazeologismus *красив как Адонис/как бог* (ČRFS, 22), kdy se pro chlapcovu krásu do něj zamilovala bohyně Afrodita i Persefona, manželka boha podsvětí Háda. S každou pak musel trávit polovinu roku. Čistě ruského původu jsou frazeologismy *парень-просто загляденье* (ČRFS, 282) a *писанный красавец* (RČFS, 341). Patří sem i frazeologismy *добрый молодец* (RČFS, 410) *парень хоть куда* (fr., 218).

2.3.2.2. *Krásná*

Pro popsání ženské krásy existuje v ruštině velké množství frazeologismů jak běžných, tak přirovnávacích. Patří sem, stejně jako u kategorie Hezký, frazeologismy *девушка-просто заглядение, дьвушка как картинка, писаная красавица* (ČRFS, 282), poslední je ruského původu, kde slovo *писать* je ve významu „zdobit, malovat“ a původně se tímto výrazem rozumělo namalovaná kosmetickými přípravky (BMS., 313). K folklorním frazeologismům patří *красная девица/девушка* (RČFS, 180), ovšem tento frazeologismus nese i ironický význam pro muže. Zastaralým frazeologismem je žertovné *быть хоть под венец кому* (RČFS, 65). Další frazeologismy v této kategorii jsou nositeli různých expresivních konotací, patří sem *лакомый кусок* (RČFS, 357), *просто пальчики оближешь* (RČFS, 508), *она в порядке* (RČFS, 568), *девушка моей мечты* (fr., 218) a také *кровь с молоком* (RČFS, 346), tento výraz je tzv. internacionalismus, který se objevuje i v jiných jazycích, pokud jde o ruský folklór, jedná se o národní představu o kráse barvy: červené jako krev a bílé jako mléko. Na Rusi byla odpradávná známkou krásy bílá tvář s ruměnými líčky, což svědčilo o dobrém zdraví, odtud pochází kladný tón výrazu (BMS, 317).

Jak už bylo zmíněno, existuje zde i celá řada přirovnání. *Девка как репка* (syn., 105), *девушка как ягодка* (ČRFS, 279), *девушка-ягодка* (ČRFS, 582), *девушка как цветок, цветущая девушка* (ČRFS, 279), *девушка как наливное яблочко* (ČRFS, 53), *девушка как маков цвет* (ČRFS, 450), *как конфетка* (RČFS, 327), *как ангелочек* (ČRFS, 212), *не девушка, а малина* (ČRFS, 281).

2.3.2.3. *Škaredý*

Ošklivost je také spojena s vnějším vzhledem člověka, proto i zde máme celou řadu jednotek. Jedná se o frazeologismy přirovnávací ke zvířatům *безобразный как жаба* (ČRFS, 437), *противный как змей* (živ., 35), *уродливый как обезьяна* (ČRFS, 349), k abstraktním jevům *страшный как смерть* (syn., 150), *как ночь* (syn., 150), *как смертный грех* (ČRFS, 349), *страшнее атомной войны/бомбы* (RČFS, 92, syn., 150), k osobám a věcem *страшен как ведьма* (syn., 150), *как баба-яга* (syn., 150), *он выглядит как шут (горюховый)* (RČFS, 861), s hrachem byly dříve v Rusku spojeny obřady, jejichž význam je už zapomenut, na oslavách Svjatků vystupovala i maškara obalená hrachovou slámou, na konec Půstu vozili tuto maškaru, která připomínala ženu s rozpuštěnými vlasy - vprovázeli Maslenici, hrachovou slámou se zdobili i kejklíři

na Rusi, *чучело гороховое* (RČFS, 848), *как пугало огородное/горояовое* (RČFS, 607), spíše směšný vzhled popisuje *он похож на клоуна* (ČRFS, 68), a *смешный, как индюк* (živ., 35)

Dále zde najdeme frazeologismy jako *не на что смотреть* (syn. 150), *ни кожи, ни рожи (у кого)* (RČFS, 317), *на всех зверей похож* (syn., 150), velmi hrubý a pohrdavý *у него морда кирпича просит* (RČFS, 413), *и толста, и пестра, а рыло свиное* (živ., 35), který se používá jen u žen, a *гадкий утенок* (RČFS, 799), internacionalismus pocházející z pera dánského spisovatele Hanse Christiana Andersena.

Do této skupiny zařazují i jednu jednotku pro popis ženy vypadající jako muž, je to *мужик-мужилом* a zařazují ho právě sem, protože tzv. mužatka je vnímána jako ošklivá ať už postavou či obličejem.

Pro popis krásné dívky či chlapce existuje 27 jednotek, což je pouze o tři méně než pro škaredou či škaredého. Při tom pro hezkou dívku je frazeologismů čtyřikrát více než pro hezkého muže.

2.3.3. VZRŮST ČLOVĚKA

I co se týče výšky, má ruština mnoho frazeologismů jak pro popis vysokého člověka, tak pro popis člověka postavou nevelkého.

2.3.3.1. Vysoký

Pro vysoké osoby známe tyto frazeologismy. Jednotky obsahující míry jsou *косая сажень в плечах* (RČFS, 664) a *коломенская верста* (ČRFS, 37). Сажень je ruská míra sáh-2,134m a *коломенская верста* je původem ruský frazeologismus, který vznikl v 60.-70. letech XVII. století. Jedná se o srovnání člověka s vysokými sloupy, které byly postaveny na příkaz cara Alexeje Maichailoviče na každé verstě cesty z Moskvy do vesnice Kolomenskoje, kde se nacházela letní rezidence cara. Avšak slovo *верста* s jinými přívlasky (*губернская, обоянская*) se používalo i dříve ve stejném významu (BMS, 76). Další srovnání vysokého člověka se sloupy nebo jinými dlouhými předměty obsahují frazeologismy *парень как жердь* (ČRFS, 37), *длинный как телеграфный столб* (ČRFS, 547), internacionalismus *Эйфелевая вашия, длинный как пожарная каланча* (RČFS, 296), v tomto případě se jedná o metaforu, kdy vysoký člověk připomíná požární věž, která dříve byla nejvyšší stavbou v každém městě (BMS, 240). Dalším

frazeologismem popisujícím vysokého člověka je *ему конца не видно* (ČRFS, 531) a existují i frazeologismy pro velikána, nebo spíše hromotluka odkazující na zvířata, a to *слон слоном* a *корова ляжет, хвоста негде протянуть* (lingv., 37). Se zvířaty dále srovnávají frazeologismy *высокий как жираф, как кенгуру, как страус* (lingv., 169), s přírodními objekty pak *высокий как гора, как небо, как лес* (lingv., 169), s rostlinami – *высокий как тополь, как сосна, как дерево, как эвкалипт, как дуб* (lingv., 169), s kulturními, mytologickými a literárními jevy – *высокий как дядя Степа* (postava básně Sergeje Michalkova), *как Гулливер, как великан* (lingv., 169), s dalšími lidskými výtvoři – *высокий как дом, как небоскреб, как башня, как подъемный каран, как телебашня* (lingv., 169).

2.3.3.2. Malý

Pro vyjádření malé postavy používá ruština následující frazeologismy. První skupina jsou frazeologismy srovnávající se zvířaty. Patří sem *маленький как килька, мужичок как паучок, мужичок-червячок* (živ., 36, 37), *он как воробышек, она как пигалица* (ČRFS, 503), *он с воробыный/гулькин нос* (RČFS, 464), *низкорослый, как пони* (lingv., 169). Další skupinou jsou srovnání s malými předměty. Sem můžeme zařadit *он с булавочную головку* (RČFS, 153), *он как кнопка* (syn., 118), *его с ноготок* (RČFS, 460), *он с мизинец* (syn., 117). Další skupinou jsou frazeologismy s použitím míry, a to konkrétně *аршин с шапкой* (RČFS, 18), *метр с кепкой* a *полтора метр с кепкой* (syn., 127). První hovorový, žertovný frazeologismus je spojen se starou mírou délky 0,71 m. Jedná se o ruský výraz známý i v dialektech a běloruštině, který se v současném městském jazyce modernizoval na následující dvě varianty. Další frazeologismy pro vyjádření malé postavy jsou *его в микроскоп видно* (syn., 118), *от земли не видеть кого* (RČFS, 266) a *от горшка два вершка* (ČRFS, 73). Do další skupiny patří frazeologismy srovnávající s pohádkovými postavami. Jsou to *мальчик с пальчик* (ČRFS, 73) a *мужичок с ноготок* (RČFS, 417). První je známý i nám jako Paleček, ve druhém případě se jedná o postavu východoslovanských pohádek. Мужичок с ноготок je na pohled nenápadný, avšak velmi nebezpečný, něco jako evropský elf. Zákeřná bytost velmi malé postavy s nepoměrně velkou bradou, která má obrovskou sílu, přemoci ho může jen hlavní hrdina pohádky. Nehet zde slouží jako jednotka malého rozměru, naproti tomu jednotkou velkého rozměru je zde loket (*сам с ноготок, борода с локоток*) (BMS, 390). Patří sem i srovnání s jinými kulturními či literárními jevy,

například *низкорослый как Дюймовочка* - Malenka z pohádky Hanse Christiana Andersena, *как гном* (lingv., 169). Dále Rusové srovnávají s rostlinami, sem zařadíme *низкорослый как кустарник, как пенёк, как карликовая береза, как грибок, как трава, как мох, как кактус* (lingv., 169), s jinými lidmi – *низкорослый как абориген, как китаец, как карлик, как лилипут* (lingv., 169).

V ruštině existuje více jednotek pro postavu malou, avšak ne s velkou převahou nad postavou velkou.

2.3.4. TLUSTÝ, HUBENÝ

Tyto kategorie obsahují téměř největší množství frazeologických jednotek nejen v ruštině, ale i v ostatních jazycích. Je to zejména proto, že tloušťka je jedním z nejvýraznějších lidských atributů a dá se srovnávat s velkým množstvím předmětů, zvířat, aj.

2.3.4.1. Tlustý

Začneme frazeologismy srovnávacími, konkrétně se zvířaty. Sem zařadíme jednotku *жирный/толстый как поросенок* (syn., 300), *как свинья* (ČRFS, 404), *как боров* (ČRFS, 577), *как сытая пивавка* (živ., 37), *как откормленный индюк* (živ., 37), *как слон, как бегемот, как медведь, как кабан, как кот* (lingv., 169).

Dále se zaužívala srovnání s kulatými předměty - *пухлый как пузырь* (syn., 300), *жирный как каплун* (syn., 300), *круглый как шарик* (syn., 300), *как бочонок* (ČRFS, 484), *как бочка* (ČRFS, 658), *как бурдюк* (lingv., 169), nebo pokrmu *он кругленький как колобок* (ČRFS, 59), *как пончик* (ČRFS, 58). Rusové také srovnávají s jinými osobami jako *толстый как обжора* (lingv., 169), s kulturními, literárními a mytologickými postavami – *толстый как Сергей Крылов, как Винни-Пух* (Medvídek Pú), *как Гаргантюа* (lingv., 169) a s rostlinami- *толстый как баобаб* (lingv., 169).

Další frazeologismy nejsou přirovnání. Patří sem *ему щеки со спины видно* (RČFS, 864), *он в дверь не проходит* (syn., 300), *лопаться от жиру* (RČFS, 238), *он поперек себя толще* (ČRFS, 517), *он сам себя шире* (ČRFS, 518), *он залитый жиром* (syn., 300), můžeme sem zařadit i *он кругленький и крепенький* (ČRFS, 66). Následující jednotky jsou obrazné, metaforické, jsou to *груда мяса и жира* (syn., 300), *распльившаяся туша* (ČRFS, 29), *круглый калибр* (syn., 300) nebo *тяжелая*

артиллерия (RČFS, 18) a v neposlední řadě *генерал Топтыгин* (RČFS, 128). Tento frazeologismus pochází ze stejnojmenné básně Nikolaje Někrasova o medvědu v kostýmu generála, podle které byl vytvořen i animovaný film. Jedná se o srovnání zlého, tlustého generála s dobrákem medvědem, proto frazeologismus nepopisuje pouze tlustou postavu, ale může mít i význam dobrák od kosti.

2.3.4.2. Hubený

Pro popis hubené postavy existuje velké množství frazeologismů, které přirovnávají k tenkým předmětům- *худой как жердь* (ČRFS, 482), *худая как щепка* (ČRFS, 330), *худой как палка* (RČFS, 507), *как вешалка* (RČFS, 72), *как спичка* (syn., 339), pohádkovým nebo záhrobním bytostem *тощий как Кощей Бессмертный* (RČFS, 339) (Kostěj Nesmrtelný je záporná postava východoslovanských pohádek, zlý, lakomý a velmi bohatý čaroděj, který unesl Krásu Nesmírnou, je v nadlidských silách ho zničit, jeho smrt ke ukryta v několika zvířatech (zajíc, kachna, vejce), dokáže to jen hlavní hrdina pohádky, kterému milovaná krasavice vyzradí tajemství Kostějovy smrti. Jméno Kostěj pochází od slova *kost*, odtud plyne představa o jeho hubeném vzhledu)(BMS: 312), *быть как мумия* (RČFS, 417), *как скелет* (syn., 339), k předmětům živé přírody - *тонкий как тростинка* (ČRFS, 412), *тощ как хвощ* (RČFS, 814), zařadím sem i dialektickou jednotku *три метра дранки*, i živočichům. Tato skupina obsahuje snad nejvíce jednotek. *Худая как селедка, как глиста, как выдра, тощий как цыпленок за семьдесят* (syn., 340), *высох как вобла, тощий как осел, тонкая как щука, тощий как килька, истоциться как волк* (živ., 37). Další frazeologismy pro hubenou postavu popisující pomocí podobnosti se zvířetem, avšak ne už srovnávací pomocí slova „jako“, jsou *змея в корсете, глиста глистой, селедка в корсете, козьи мощи, драная кошка* nebo *муха крылом перешибет* (živ., 37) a *у нее осиная талия* (ČRFS, 591).

Další skupinou jsou frazeologismy spojené se slovem kosti nebo žebra, jakožto hlavní znak hubenosti. Sem patří *мешок костей* (syn., 339), *кожа да кости* (RČFS, 317) - toto spojení pochází již z antiky „ossa ac pellis totus est“, jiný autor se domnívá, že jde o kalk z francouzštiny „la peau et les os“ (BMS, 269), *у него одни кости* (RČFS, 336), metaforické *арматурой греметь* (RČFS, 17), dále pak *можно ребра пересчитать* (syn., 340) a *у него ребра наружу торчат* (ČRFS, 651). Další frazeologismy odkazují na podobnost se smrtí, sem patří *ходячая смерть* (syn., 340), *точно выходец с того света* (syn., 340) *живые мощи* (RČFS, 416). Poslední skupinu

frazeologismů nezařazují pro svou různorodost do žádné skupiny. Jsou to *выглядеть так, как будто его семь лет не кормили* (syn., 340), *щека щеку ест* (syn., 340), *в нитку* (RČFS, 453), tato jednotka má ale dva významy, může znamenat i rovně v jedné linii, *одежда на нем болтается как на вешалке* (ČRFS, 156), *спасть с лица* (RČFS, 370), *соплей перешибешь надвое кого* (RČFS, 722) a *ветром/от ветра качает/шатает кого* (RČFS, 71).

V této kategorii převažují v ruštině frazeologismy popisující hubenou postavu. Je jich téměř o deset více.

2.3.5. UROSTLÝ, ZТЕPILÁ, NEFOREMNÁ

V této skupině se vyskytuje velké množství frazeologismů přirovnávajících hlavně ke stromům. Příčina je asi jasná. Strom chápeme jako symbol urostlosti, pevnosti a krásy. Nalezneme frazeologismy jako *парень как дубок* (ČRFS, 530), *стройный как тополь* (ČRFS, 362), *как кипарис* (ČRFS, 539), *стройнее кедра* (syn., 293), *стройная как лоза* (syn., 293), *как березка* (syn., 293), *как молодое деревце* (syn., 293), *как тростинка, как осинка, как пальма, как сосна* (lingv., 169).

Další skupina přirovnává, stejně jako u předešlých kategorií, ke zvířatům. Sem patří *девушка стройная как лань* (živ., 36), *как газель* (lingv., 169), *важная как гусыня* (živ., 36), *горделивая как пава* (živ., 36), *парень как бык* (ČRFS, 125). K ženám postavou nehezkým se vážou frazeologismy *суцая жаба/каракатица* (živ., 36), *суцая лошадь* (živ., 36), *свиная статья* (živ., 36). Srovnáváme také s kulturními či literárními jevy – *стройный как тополь на Плющихе* (lingv., 169), s profesemi – *стройный, как манекенищица* (lingv., 169) a s předměty – *стройный как мачта* (lingv., 169). Pro statné muže se dále používá *здоровенный детина/мужик* (ČRFS, 182), *статный парень* (ČRFS, 209), *мужчина что надо* (ČRFS, 456), dále pak srovnávací *прямой как свечка/верста* (syn., 294).

Zde má ruština nejvíce frazeologismů pro postavu urostlou jak u muže, tak u ženy, pro popis nehezké postavy je pouze malé množství jednotek.

2.3.6. MUŽ, ŽENA

Pohlaví úzce souvisí se vzhledem člověka, proto jsem do své práce zařadila i frazeologismy používané pro obecné určení žena a muž. Stejně jako v češtině i v ruštině se pro označení muže používá frazeologismus *сильный пол* (RČFS, 550), pro označení ženského pohlaví jsem našla více forem, konkrétně *прекрасная/слабая/лучшая половина рода человеческого* (RČFS, 554), *женское звание, женская нация, женское/дамское сословие* (syn., 67), *прекрасный/нежный/слабый пол* (RČFS, 550) a frazeologismy s biblickým základem *Евины дочери/дочь Евы/Евина дочка* (RČFS, 136). Všechny tyto varianty jsou knižní.

V této kategorii jednoznačně převažují jednotky vydělující ženské pohlaví.

2.3.7. VĚK

2.3.7.1. Mladý

Co se týče frazeologismů popisujících mladost, najdeme jich celou řadu. Můžeme je dokonce zařadit do kategorií podle citového zabarvení. Za neutrální nebo s pozitivním zabarvením můžeme považovat frazeologismy jako *молодая кровь* (RČFS, 346), *в нем молодая кровь играет* (ČRFS, 253) nebo *у него вся жизнь впереди* (RČFS, 253). Patří sem i frazeologismus *она в дочери годится кому, он в сыновья годится кому* (RČFS, 208), který se dá ale použít jen pro ženu a nemusí přímo znamenat, že je mladá, ale i že vypadá dobře. Neutrální nebo s lehce pohrdavým či výsměšným nádechem jsou frazeologismy *он еще совсем зеленый, он еще салага* (ČRFS, 622), *молодо-зелено* (RČFS, 410), *желторотый птенец* (RČFS, 606), *у него еще молоко на губах не обсохло, он только что из яичка вылупнулся* (ČRFS, 471), *под стол пешком ходить* (RČFS, 737), *у него нос не дорос* (RČFS, 464) a *быть в пеленках* (RČFS, 512), které kromě mládí můžou nést i význam nezkušenosti.

2.3.7.2. Dospělý

I zde máme několik frazeologismů neutrálních, s pozitivním zabarvením i mírně pohrdavým zabarvením. K neutrálním patří *он в зрелом возрасте* (syn., 87), *он в годах* (RČFS, 143), *он на возрасте* (syn., 87) nebo *во цвете лет* (RČFS, 826). Můžeme sem řadit i frazeologismy *он вышел из пеленок* (ČRFS, 382) nebo *он в отцы годится кому,*

она в матери годится кому (RČFS, 494), který lze ale použít pouze s mužskou osobou. Pro vyjádření dospělosti ženy známe například frazeologismus *девушка на выдanie* (syn., 87) a poněkud ironický *женщина бальзаковского возраста* (ČRFS, 89).

2.3.7.3. Starý

Pro význam „starý“ najdeme snad v každém jazyce nejvíce frazeologismů z kategorie věku. I zde je celá škála emocionálně zabarvených jednotek od neutrálních až po silně negativně až pohrdavě zabarvené.

Z Bible pocházejí frazeologismy *мафусаиловы веки* (ČRFS, 288), *стар как Мафусаил* (RČFS, 388) a *аредовы веки* (ČRFS, 288). Metuzalém (rusky Мафусаил) byl podle biblického zdroje (1. Kniha Mojžíšova, 5,21) jeden z pěti patriarchů, který se dožil 969 let. Existují různé dohady ohledně této cifry, tím spíš, že věk mnohých patriarchů Starého zákona se jeví jako neuvěřitelný. Adam se údajně dožil 930 let, Noe 950, Ared 962 let. Proto také vyvstal názor, že starověcí židé označovali jako rok jeden měsíc, takže tato čísla lze vydělit dvanácti a získat tak skutečný věk. Ared, jak již bylo výše zmíněno, byl také jeden z patriarchů starého zákona, který se dožil 962 let (BMS, 70).

Za poměrně neutrální se dají považovat frazeologismy *доживать/отживать свой век* (RČFS, 63), *отслужить свой срок* (syn., 291), mírně zabarvené *ему в обед сто лет* (RČFS, 469), *древний как мир* (syn., 297) a silně pohrdavé *выйти в тираж* (RČFS, 763), *ему пора на свалку* (RČFS, 669) *он не первой свежести* (RČFS, 670). *Песок сыплется* (RČFS, 775) a *старый сын* (RČFS, 754), *старый хрен/хрыч* (ČRFS, 363), *старая карга/перечница* (ČRFS, 518), nový, silně pohrdavý *старая песочница* (RČFS, 522) a další jako *старая своречница* (RČFS, 697) *старая хрывочка* (RČFS, 824) a *кикимора болотная* (RČFS, 309) jsou silně expresivní a nemusí se týkat jen vzhledu, ale i povahy. Věku a vzhledu se týkají frazeologismy *он как сушеная вобла* (RČFS, 85), *из него песок сыплется* (syn., 291) a *мышей не топчет* (syn., 291), a dále celá řada jednotek spojených se slovem hrob nebo mrtvola. Jsou to *хоть в гроб укладывай его, хоть гроб заказывай* (RČFS, 167), *быть на краю могилы* (RČFS, 340), *краше в гроб кладут* (ČRFS, 432), *стоять одной ногой в могиле, дышать на ладан* - tento frazeologismus má náboženskou symboliku - nádobou s kadidlem se pohupuje před zobrazením Boha a svatých k získání jejich milosti a to samé se dělá před mrtvými a umírajícími za účelem odpuzení nečistých sil (BMS, 329) *он вот-вот дух испустит* (ČRFS, 181) a v neposlední řadě *живой труп* (RČFS, 775), který má ale

dva významy. První pro velmi starého člověka mezi životem a smrtí, tento význam pochází z frazeologismu *un mort vivant*, druhý pro člověka, který ztratil chuť žít, a začal se užívat po vydání Tolstého dramatu *Живой труп*, jehož hlavní hrdina fingoval sebevraždu, skrýval se před svou rodinou, žil na okraji společnosti a sám se považoval za živou mrtvolu (BMS, 575).

Co se týče věku, nejvíce jednotek najdeme pro vyjádření starého člověka, nejméně pro dospělého.

2.3.8. ŠPINAVÝ

Špína sice nepatří přímo k fyzickým atributům člověka, všeobecně vzato má ale s jeho vzhledem dost společného, a jelikož pojem špinavý vyjadřuje celkový vzhled, nebo k němu alespoň významně přispívá, zařadili jsme ho do této kategorie. Jako v mnoha jiných kategoriích i sem patří frazeologismy srovnávající se zvířaty na základě všeobecně přijímaných skutečností, například prase je zvíře, které je vnímáno jako nečisté většinou národů, ani Rusko není výjimkou. Proto zde najdeme frazeologismy jako *грязный, как свинья* (RČFS, 675), *грязный, как поросенок* (RČFS, 566), ale také *грязный как козел* (syn., 52). Další frazeologismus z této kategorie přirovnává k povolání spojenému se špínou – *черный, как трубочист* (syn., 52) nebo žertovně *чист как трубочист* (BMS, 574), kde se jedná o původem ruský výraz vytvořený na základě oxymorónu a rýmu. Dalším přirovnávacím frazeologismem je *грязный, как черт* (RČFS, 839), má stejný podtext jako předchozí, čert je ve všech kulturách popisován jako špinavý, protože je černý. Posledním nalezeným srovnávacím frazeologismem v této kategorii je popis konkrétní části těla, pro tuto část těla existuje podobný frazeologismus i v češtině – *шея, как сажа* (ČRFS, 171).

Následují frazeologismy čistě obrazné, jako například *быть в грязи по уши* (syn., 52) nebo *зарастать грязью* (RČFS, 170), a jiné jako *живого места на нем нет* (RČFS, 394), který může ovšem znamenat i význam zbitý, a *он грязный по самую макушку* (ČRFS, 555).

2.3.9. NAHÝ

Frazeologismů pro vyjádření nahoty je poměrně málo, většina z nich je spojená s biblickou postavou Adama a Evy. Jsou to frazeologismy *гол как Адам* (RČFS, 12),

голые как Адам и Ева (RČFR, 12), *быть в костюме Адама* (RČFR, 337), nebo *быть в костюме Евы* (RČFR, 136) pro ženy. Další frazeologismy pro vyjádření nahoty patří do hovorové mluvy – *быть в натуральном виде* (syn., 50), *в чем/ как мать родила* (RČFS, 388) – a existuje i jeden knižní, dnes už spíše zastaralý – *быть в натуре* (RČFS, 38).

3. ČESKÉ FRAZEOLISMY

3.1. OBLIČEJ A JEHO ČÁSTI

3.1.1. OBLIČEJ

3.1.1.1. Tvar obličeje

Pro tlustý obličej uvádí slovník české frazeologie a idiomatiky jednotky *obličej jako meloun, ksicht jako prdel* (SČFI, 452) a slovesný výraz *mít prdelní ksicht* (SČFI-S, 447). Respondenti ankety týkající se přirovnání k lidskému vzhledu dále uvádějí *obličej kulatý jako kulička, jako koule, jako balón, jako jablíčko, jako koblih, jako talíř, jako slunce* (uz.), *obličej oválný jako vejce, jako ovál* (uz.) a *obličej hezký jako obrázek, jako malovaný* (uz.).

Nejvíce frazeologismů tedy popisuje obličej kulatý, nejméně pak obličej pěkný a oválný.

3.1.1.2. Barva obličeje

3.1.1.2.1. Opálený, černý

V této kategorii má čeština jednotky *černý jako havran* (ČRFS, 156), *být jako černoš* (ČRFS, 78), *černý jako noc* (RČFS, 467), *černý jako capouch/sopouch* (ČRFS, 61), *černý jako uhel* (ČRFS, 552), *černý jako cikán/cikánka* (RČFS, 830) nebo *černý jako eben* (RČFS, 712), dále *jako ašant, jako čert, jako ďábel, jako saze, jako smůla, jako Indián* a *jako naviksováný* (SČFI, 439), patří sem i *opálený jako čokoláda, jako Afričan, jsko Maur, jako Arab, jako špekáček* (uz.).

3.1.1.2.2. Červený, rudý

V češtině existují pro popis červenajícího se či zrudlého člověka jednotky *červený jako pivoňka* (ČRFS, 381), *rudý jako krocán* (ČRFS, 256), *červený jako oheň* (ČRFS, 339), *rudý jako rak* (ČRFS, 432), *rudý jak cihla* (ČRFS, 67), *červený jako jablíčko* (ČRFS, 204), *červená jako růže* (ČRFS, 450), můžeme sem zařadit i jednotku *rudý jak záře nad Kladnem, jako rajče, jako paprika* (uz.). Dále sem patří přirovnání *červený jako*

krev, jako plamen, jako vlčí mák, jako malina, jako panenka, jako by ho krví polil, jako kohout nebo poněkud pohrdavé přirovnání *červený jako opařené prase* (SČFI, 439).

3.1.1.2.3. Bledý

Pro vyjádření bledosti existují v češtině frazeologismy *bílý jako křída, jako papír* (RČFS, 390), *bledý jako plátno* (fr., 219), *jako zeď* či *jako stěna* (ČRFS, 633), *být jako tvaroh* (ČRFS, 546) či *jako syrovátka* (ČRFS, 514), dále pak *bledý jak smrt* (ČRFS, 480), *bílý jako padlý sníh* (ČRFS, 483), pro bledou dívku se používá *holka jako bledule* (ČRFS, 41), Slovník české frazeologie a idiomatiky dále uvádí přirovnání *bledý jako slonová kost, jako ze slonové kosti, bledý (nažloutlý) jako citron, bledý jako po flámu, jako by vstal z hrobu, jako by utekl hrobníkovi z lopaty, šedivý jako popel, je jako průsvitný, jako stín, jako vyblitej, jako když ho vysere, jako zelenka/zelinka, jako vosk* či *jako žluva* (SČFI, 418), mezi hovorové jednotky pad řadíme *bílá jak sejr* či *bílá jak ředitelka vápenky* (uz.) a jednotky *bledý jako svíčka* a *jako mrtvola* (uz.).

3.1.1.3. Zarostlý

Pro zarostlého, vousatého či chlupatého člověka v češtině najdeme jednotky jako *zarostlý jako Tarzan, chlupatý jak medvěd, zarostlý jak Ezau, má bradu jako strniště* (RČFS, 306), *být zarostlý/vousatý/bradatý jak Kristus* nebo *být chlupatý jako opice* (ČRFS, 349). Běžně se také používá *zarostlý jako bezdomovec, jako gorila, jako Krakonoš, jako santusák, jako homeless, jako Yetti, jako loupežník, jako les, jako keř, jako prales, jako medvěd, jako Žid, jako dřevorubec, jako Rumcajs, jako pračlověk* či jako *Ezop* (uz.). Dále existují jednotky *pichlavý jako ježek* (SČFI, 456), pro různé druhy vousů se pak používá *kozí bradka, císařský vous, kartáček pod nosem* (SČFI-N, 457), *kníry jako mrož* (SČFI, 456) a pro vousy řídké *dva fousy třema řadama* nebo *tři chupy dvěma řadama* (SČFI-S, 452).

3.1.1.4. Různé

Do této podkapitoly jsem zařadila jednotky, které se vzhledem obličeje souvisí. Patří sem *mít kamennou tvář* (RČFS, 372), *být jako zelená sedma* či *být zelený jak sedma, ztratit barvu* (RČFS, 370), i když tyto by se daly považovat i za obličej *bledý, mít obličej jako pečené jablíčko* (RČFS, 353), *mít dvě brady* a *mít monokl* (SČFI-S, 404, 445).

Nejvíce jednotek existuje pro vyjádření bledosti, nejméně, avšak ne málo, pro obličej červený.

3.1.2. ČÁSTI OBLIČEJE

3.1.2.1. Čelo

Pro čelo zná čeština frazeologismus *má čelo jako valchu* (ČRFS, 569) a je to jednotka, která popisuje konkrétně vrásčité čelo. Pro čelo velké existují v hovorové mluvě přirovnání *čelo jako přistávací plocha, jako billboard, jako výkladní skříň, jako tabule, jako letiště, jako vrata* či *jako Lenin* (uz.).

Zde je nejvíce jednotek pro čelo velké.

3.1.2.2. Obočí

Zde slovníky žádné frazeologismy neuvádějí, avšak používá se přirovnání *obočí jako Brežněv, jako kartáč, jako les* (uz.) pro obočí husté a *obočí jako linky* (uz.) pro obočí tenké.

Nejvíce jednotek popisuje obočí husté.

3.1.2.3. Oči

I zde použijeme dělení podle fyzických kvalit. Pro oči vypouklé má čeština jednotky *oči jako blumy* (RČFS, 135), lze zaslechnout i *oči jako tenisáky* (uz.), dále pak *žabí oči* (SČFI-N, 457), *oči jako pulec* (SČFI, 455). V hovorové řeči lze zaslechnout i *oči jako baterky, jako míče, jako koule, jako koláče, jako sova, jako vyhoukaná sova, jako talíře* (uz.). Oči modré popisují jednotky *oči jako studánky* (ČRFS, 503), *oči modré jako šmolka* (ČRFS, 520), *oči jako pomněnky* (fr., 218), *oči jako fialky* (ČRFS, 141), *pomněnkové oči* (SČFI-N, 457), dále *jako len, jako moře, jako blankyt, jako nebe, jako chrpy, jako barvínek* (uz.). Oči tmavé popisují jednotky *oči jako trnky* (ČRFS, 542), *oči jako uhlí* (ČRFS, 552), *oči jako korálky* (SČFI, 419), *laní oči* (SČFI-N, 457), *oči jako čokoláda, jako noc, jako kakao, jako kaštiny* (uz.), pro unavené červené oči pak máme jednotku *má oči jako králik/angorák* (fr., 218). Velké oči lze v češtině popsat frazeologismy *oči jako mlýnské kameny, jako mandle, jako talíře* (SČFI, 455), o očích

hlubokých říkáme, že *jsou jako tuňky* (SČFI, 423) a malé oči nazýváme *prasečíma očkama* (SČFI-N, 457). Oči mohou být také třípytlivé, ty se přirovnávají *ke hvězdám, zrcadlu, diamantům a stříbru* (uz.). Zařadila jsem zde i jednotku pro kruhy pod očima – *má kruhy pod očima, že by se na nich mohl houpat* (ČRFS, 176)

V kategorii oči nejvíce frazeologismů popisuje oči vypouklé, nejméně pak oči malé.

3.1.2.4. Tváře

I pro popis tváří má čeština frazeologické jednotky. Jdou to: *má tváře jak sysel* (RČFS, 821), používá se i hovorová verze *má škraně jak křeček* (uz.), dále se používá *tvář jako buchtička* (RČFS, 560), *má tváře jako měsíček v úplňku* (ČRFS, 288), *tváře jako bochánky, jako jezulátko, jako lívance, jako mazance* (SČFI, 452). Tyto jednotky jsou pro popis tváří tlustých. Pro tváře červené existuje jednotka žertovná *má tváře jako slabikáře* (ČRFS, 471), dále *tváře jako míšeňské jablíčko* (SČFI, 439), *tváře jako růžičky, jako ruměnky, jako jablíčka, jako rajčátka, jako rajská jablíčka, jako kalamáře, jako červánky, jako pivoňky* (uz.), tváře růžové se přirovnávají k *jezulátku, prasátku* či *selátku* (SČFI, 446) a tváře jemné k *broskvi* (SČFI, 423) či *dítěti* (uz.).

Nejvíce jednotek najdeme pro popis tváří červených, nejméně pro tváře jemné.

3.1.2.5. Nos

Zde má čeština jednotky pro různé tvary nosu. Pro nos zahnutý dolů se používá frazeologismus *orlí nos* (uz.), když má někdo nos zahnutý nahoru, říká se, že mu *prší do nosu* (ČRFS, 329). Pro nos s hrbem se používá jednotka *nos jako skoba* (ČRFS, 470) či *římský profil* (SČFI-N, 457) a pro nos baňatý pak *nos jako brambora* (ČRFS, 49) či *mít bramboru místo nosu* (SČFI, 446). Pro nos velký se používají frazeologismy *nos jako bakule, jako klika od blázince, jako okurka* (SČFI, 455) či *cyranovský nos* (SČFI-N, 457), Češi dále říkají *nos jako Pinocchio, nos jako věšák, jako bambule, jako klika od kriminálu, jako hák* či *jako čarodějnice* (uz.), pro nos malý pak *nos jako knoflík* či *ředkvička* (SČFI, 430), tento se pak používá i pro nos červený, stejně jako *mít hejla na nose* (SČFI-S, 446).

Zde nejvíce jednotek popisuje nos velký, nejméně pak jednotlivé tvary nosu.

3.1.2.6. Ústa

Pro velká ústa se používá jednotka *má hubu od ucha k uchu* (RČFS, 646), *má hubu jako vrata od stodoly* či *má jazyk jako lopatu* (SČFI, 455) a *žabí ústa* (SČFI-N, 457). Dále se o velkých ústech říká, že jsou *jako pytel na užovky*, *jako vrata dokořán* nebo *jako kapr* (uz.). Ústa červená pak popisují jednotky *ústa jako maliny*, *jako jahody*, *jako třešně* (uz.).

Nejvíce frazeologismů popisuje ústa velká, naproti tomu pro ústa malá jsem nenalezla žádnou jednotku.

3.1.2.7. Rty

Co se týče rtů, existuje mnoho přirovnání, avšak čerpala jsem pouze z odpovědí respondentů, jelikož ve slovnících jsem žádné jednotky nenalezla. Rty červené a hezké popisují přirovnání *rty jako maliny*, *jako růže*, *jako třešně*, *jako bonbónky*, *jako panenka* (uz.), rty tenké pak *rty jako strunky*, *jako čárka*, *jako dvě linky*, *jako škvírka* (uz.) a rty velké *rty jako černochoch* či *rty jako Keňan* (uz.).

Nejvíce frazeologismů popisuje rty červené, nejméně pak rty velké.

3.1.2.8. Zuby

I pro popis zubů existuje v češtině několik frazeologismů. Když má někdo křivé zuby, řekneme o něm, že *má zuby jak Hladovou zed'* (uz.), pro zuby napůl vypadané existuje jednotka *má zuby jako noty na buben* (SČFI, 447), *zuby jako hrábě* (uz.) pro zuby s mezerami, zuby ostré popisují jednotky *žraločí zuby* (SČFI-N, 437), zuby velké a rovné pak *koňské zuby* (SČFI-N, 457) a zuby v předkusu pak *zaječí zuby* (SČFI-N, 457), *zuby jako králík* a *jako veverka* (uz.). Bílé zuby popisují přirovnání *zuby jako perličky* a *jako hvězdičky* (uz.) a zuby špičaté pak *zuby jako krokodýl*, *jako vlk*, *jako tygr* a *jako upír* (uz.).

Kupodivu nevíce jednotek zde najdeme pro zuby špičaté a pro předkus, po jedné jednotce pak ke každému jinému tvaru zubů.

3.1.2.9. Brada

V této kategorii vycházíme pouze z ankety respondentů. Češi nejčastěji používají pro bradu špičatou přirovnání *brada jako trojúhelník, jako drozd, jako Pinocchio, jako Čičikov, jako hrot, jako špička* (uz.), pro bradu hranatou *brada jako hrana, jako čtverec, jako rám* či *jako boxer* (uz.) a pro bradu rozdvojenou pak *brada jako zadek* nebo *jako prdelka* (uz.).

Největší počet frazeologismů najdeme pro popis brady špičaté, nejméně pro popis brady dvojité.

3.1.2.10. Uši

Pro uši velké a odstávající existuje jednotka *má uši jako lopuchy* (uz.).

Zde jsme našli pouze jednu jednotku, a to pro uši velké.

3.1.3. VLASY

3.1.3.1. Kvalita vlasů

Zde můžeme vytvořit podrobnější klasifikaci. Čeština má jednotky pro vlasy husté a pevné – *vlasy jako hřebíky* (ČRFS, 185), *vlasy jako žíně* (ČRFS, 653), *mít hřívu jako lev, mít vlasy jako hřívu* (SČFI, 456), *vlasy jako dráteník* a *jako dráty* (SČFI, 445), pro vlasy řídké se používá *myší ocásek* (RČFS, 813) nebo *čtyři chlupy ve dvou řadách* (uz.), *vlasy řídké jako chmýří* (SČFI, 447), k popisu kudrnatých vlasů existuje jednotka *kudrnatý jako beránek* (ČRFS, 35), *jako prstýnky, jako ovce, jako vlna, jako hobliny, jako černoušek, jako čert, jako Afroameričan, jako pudl* (uz.), pro vlasy rozčuchané má čeština jednotky *má hlavu jak rořejs* (ČRFS, 437) nebo *má hlavu jak vrabčí hnízdo* (uz.). Vlasy dlouhé popisuje frazeologismus *koňský ohon* (SČFI-N, 457), *vlasy jako šnytlik* (SČFI, 421) a krátce střižené pak *kanadský trávník* (SČFI-N, 457), dále se pro vlasy dlouhé používá *vlasy dlouhé jako život, jako provazy, jako řeka, jako týden, jako Zlatovláska, jako princezna, jako víla, jako celý rok, jako rákos, jako čtrnáct dní, jako vodopád* (uz.) a o vlasech dlouhých a mastných pak *mít vlasy jako vodníkovo dítě* (uz.), vlasy zplihlé pak *vlasy jako hastrman, jako rousňák* či *jako vodník* (SČFI, 445). A o vlasech natupírovaných se říká *mít vlasy jako dikobraz* (uz.).

3.1.3.2. Barva vlasů

Co se týče barev, pro vlasy černé se užívají jednotky *vlasy černé jako uhel* (ČRFS, 552), *má vlasy jako havran* (ČRFS, 156) či *vlasy jako smůla, eben, kaštan, noc* (uz.). Pro vlasy bílé pak *vlasy bílé jako sníh* (ČRFS, 483), *má hlavu bílou jako mléko* (ČRFS, 293), *jako stařec, jako babička* (uz.), pro vlasy blondřaté se používá *vlasy žluté jako sláma* (ČRFS, 472), *vlasy jako koudel* (SČFI, 461), *vlasy světlé jako len* (SČFI, 450), *vlasy jako sluníčko, jako andílek, jako nebe, jako káva s mlékem, jako Adina Mandlová* (uz.) nebo hlanlivá jednotka *má vlasy jako pochcanou slámu* (ČRFS, 472). Pro popis rezavých vlasů máme frazeologismus *je rezavý jak liška* (fr., 218), *vlasy rezavé jako oheň* nebo *jako plamen* (SČFI, 445), uzuálně se pak používá *vlasy rezavé jak trubka, jako veverka, jako Pipi Dlouhá Punčocha, jako pivo, jako měď, jako Ir* (uz.). Vlasy šedé popisuje jednotka *mít stříbro ve vlasech* (SČFI, 403) nebo *proklvetlá hlava* (SČFI-N, 457).

Stejně jako v ruské části i sem jsem zařadila i jednotku pro holou hlavu, je to *hlava jako koleno* (ČRFS, 235).

V kategorii vlasy existuje nejvíce frazeologismů pro vlasy dlouhé a světlé, nejméně pak pro holou hlavu, vlasy rozčuchané a šedé.

3.2. TĚLO A JEHO ČÁSTI

3.2.1. TĚLO

Pro tělo svalnaté Čermákův slovník uvádí přirovnání *tělo jako atlet* a *být jako houžev* (SČFI, 450), dále se používá *jako kulturista, jako Van-Damme, jako Rambo a jako sportovec* (uz.). O těle rovném řekneme, že *je jako prkno* či *jako deska* (uz.), o těle krásném pak *tělo jako Afrodita, jako bůh, k sežrání, jako vytesané z mramoru, jako laň* či *jako modelka* (uz.) a o velkém, že *je jako horm* nebo *jako hora* (uz.).

V češtině existuje stejný počet frazeologismů pro tělo svalnaté a pro tělo krásné.

3.2.2. ČÁSTI TĚLA

3.2.2.1. Hlava

Pro velkou hlavu se používají jednotky *má hlavu jako meloun* (ČRFS, 287), *má hlavu jako škopek* (ČRFS, 519), avšak tento může mít i význam hlavy těžké, bolavé, dále pak *hlava jako konev, jako starosta, jako štoudev, jako štandlík* či *jako věrtel* (SČFI, 455), či uzuální přirovnání *hlava jako balón, jako kbelík, jako kýbl, jako koule, jako pytel brambor, jako zemák, jako dýně, jako kopačák, jako tykev* (uz.). Pro hlavu malou pak známe frazeologismy *hlavička jako makovička* (ČRFS, 281), *hlavička jako cibulička* (SČFI, 423) a *hlavička jak pětník* (uz.).

Pro hlavu velkou existuje mnohem více jednotek než pro hlavu malou.

3.2.2.2. Krk

Pro popis krku dlouhého existuje v češtině jednotka *má krk jako žirafa* (ČRFS, 654), *krk jako labuť* ((SČFI, 421) a neslovesný výraz *labutí šije* (SČFI-N, 457), *krk jako stožár* či *krk jako husa* (uz.), zde se jedná o krk dlouhý. Krk silný popisuje přirovnání *krk jako špalek, krk jako kmen* (uz.).

Zde má čeština nejvíce jednotek pro krk dlouhý.

3.2.2.3. Hrud'

Čeština zná jednotku pro hrudník plochý – *je jako žehlicí prkno* (RČFS, 206) a *jako fošna* (uz.). Dále existuje celá řada přirovnání pro hrud' mohutnou, sem patří *hrud' jako gorila, jako opice, jako medvěd, jako svalovec, jako Rambo, jako Tarzan, jako sportovec, jako Herkules, jako balón, jako Chuck Norris, jako býk* či *jako Pamela Anderson* (uz.), zde se ale jedná o velké poprsí.

Nejvíce frazeologismů popisuje hrud' velkou, nejméně hrud' plochou.

3.2.2.4. Břicho

Zde najdeme jednotky pro popis břicha velkého či tlustého, jsou to *břicho jako buben* (ČRFS, 56) a *má břicho jako sud* (ČRFS, 504), *břicho jako pneumatika, jako*

medvídek, jako Otesánek, jako balón, jako těhotná, jako ve třetím měsíci (popř. jiném), *jako rosol* (uz.). Pro břicho zapadlé zná čeština jednotku *břicho jako obrácený lavór* (SČFI, 424). Pro popis břicha svalnatého existuje v češtině *břicho jako pekáč buchet, jako vánočka, jako radiátor* (uz.).

V češtině existuje nevíce jednotek pro popis břicha velkého, existuje více jednotek pro popis svalnatého břicha než pro popis břicha malého.

3.2.2.5. Ruce

K popisu rukou dlouhých se pouívá frazeologismus *má ruce jako opice/orangutan* (ČRFS, 349), *ruce jako věšáky, jako haluze* (uz.), pro ruce velké, konkrétně velké dlaně, se používá jednotky *má ruce jako lopaty* (ČRFS, 277), *ruce jako hrábě, pěst jako kladivo, ruce jako ploutve* či *ruce jako medvěd* (SČFI, 455) a neslovesný výraz *sloní ruka* (SČFI-N, 457). Pro tenké ruce existuje výraz *má ruce jako hůlky, jako sirky, jako špejle* (SČFI, 424), *jako párátko, jako tyčky* (uz.), naproti tomu pro ruce tlusté existují přirovnání *ruce jako bocháanky, jako buchtičky a jako válečky* (SČFI, 452). Pro ruce upracované a silné existují přirovnání *ruce jako dělník, jako sportovec, jako dřevorubec, jako pracant* (uz.), pro ruce jemné pak *ruce jako klavírista, jako doktor, jako z bavlnky* (uz.). O rukou křivých řekneme, že jsou *jako pařáty* nebo *jako hokejky* (uz.). Zařadila jsem sem i dlouhé nehty, zde se užívá *drápy jako kocour* (SČFI, 440).

Co se týče popisu rukou, nejvíce jednotek zná čeština pro ruce velké a tenké.

3.2.2.6. Nohy

Pro nohy tenké zná čeština frazeologismy *má nohy jako sirky* (RČFSm 727), *má nohy jako hůlky, má lýtka jako ženatý vrabec* (ČRFS, 592), dále *nohy jako pavouk, hubené jako dráty do betonu, jako vyklepané partyzáanky, jako špejle, jako tyčky* či *muší nohy* (SČFI, 424, N-457). Dále pak *nohy jako párátko, jako záchodový pavouk* (uz.). K popisu nohou dlouhých se používá *má nohy jako čáp* (RČFS, 458) či neslovesné *čapí nohy* (SČFI-N, 457) a slovesný výraz *mít vysokou podezdívku* (SČFI-S, 446), z přirovnání pak *nohy jako žirafa, jako modelka* (uz.), pro velké nohy má čeština jednotky *má nohy jako slon* (ČRFS, 474) a *nohy jako džbán* (ČRFS, 133), dále *jako konve, nohy jako od kulečníku, jako kuželky, jako od piána* či *jako sloupy* (SČFI, 452). Pro nohy křivé existují frazeologismy *nohy do O* (ČRFS, 332) a *nohy do ix* (ČRFS, 203), o jaký tvar

nohou se jedná, je jasné ze samotného pojmenování, oba tyto frazeologismy sdružuje jeden *mít čitelné nohy* (SČFI-S, 446), můžeme sem zařadit i *nohy jako fotbalista* a *nohy jako háky do betonu* (uz.). O nohách hezkých se říká, že jsou *jako vysoustruhované* (SČFI, 423), dále *nohy jako laň* či *nohy jako srnka* (uz.).

Nejvíce frazeologismů popisuje nohy tenké, nejméně pak nohy hezké, shodný počet jednotek komentuje nohy dlouhé a křivé.

3.2.2.7. Kolena

Zde slovníky neuvádějí žádné jednotky, z provedené ankety však vyplývá, že i pro kolena se v češtině používají některá přirovnání. Pro kolena velká a kulatá se užívá *kolena jako kokosy, jako tenisáky, jako jablka, jako koule, jako kaštiny* (uz.), pro kolena tlustá *kolena jako ovary* (uz.) a pro kolena špičatá *kolena jako špice* (uz.).

Zde má čeština nejvíce přirovnání ke kolenům kulatým a velkým.

3.2.2.8. Zadek

Zde najdeme jednotky pro zadek velký – *má zadek jak štyrský valach* (ČRFS, 568), *má zadek jako špeditérská kobyla* (ŘFS, 233) dále expresivní jednotky *zadek jako armádní buben* a *zadek jako berní úřad* (uz.). Dále se uvádí *mít zadek jako čtyři* (SČFI, 452). Z ankety, kterou jsem provedla mezi studenty, vzešla přirovnání *zadek jako kráva, jako Beyoncé, jako Jennifer Lopez, jako stodola, jako kombajn, jako vepř, jako meloun, jako pivovarská kobyla, jako hangár* (uz.). Pro malý zadek používáme *má zadek, jako když vrána/vrabec srazí paty* (ČRFS, 619) a *má zadnici jako dva stroužky česneku* (ČRFS, 501) dále se uvádí *zadek, jako když babička sepne ruce* nebo *zadek jako kmínky* (SČFI, 424). Dále Češi používají přirovnání *zadek jako dvě rozinky* (uz.) pro zadek malý, a pro zadek pevný či hezký pak *zadek jako ze železa, jako modelka, jako broskvička* (uz.).

V češtině existuje nejvíce jednotek pro zadek velký, to vychází zřejmě z českého způsobu myšlení a také z faktu, že zde existuje více lidí s velkým pozadím.

3.2.2.9. Kůže

Pro popis kůže hrubé najdeme jednotky *má kůži jako struhadlo, jako krokodýl, jako hroch, jako pomeranč* (uz.). Najdeme i neslovesné výrazy *průsvitná pleť, papírová pleť* a *tvarohová pleť* pro kůži bledou (SČFI-N, 457). Uživatelé českého jazyka dále běžně používají přirovnání *kůže jako hedvábí, jako samet* (uz.) pro kůži jemnou, *jako z alabastru, jako porcelán, jako albín* (uz.) pro kůži světlou.

Nejvíce jednotek slouží k popisu kůže jemné, avšak pro popis kůže hrubé existuje pouze o jednu jednotku méně.

3.3. CELKOVÝ VZHLED, POSTAVA, FYZICKÉ VLASTNOSTI

3.3.1. POSTAVA

Zde jsou slovníky frazeologismů „skoupé na slovo“, proto uvedené příklady pocházejí pouze z ankety provedené mezi studenty. Pro hezkou postavu se používá *postava jako lusk, jako modelka, jako vystřižená, jako laň, jako Brad Pitt* (uz.), pro hubenou či štíhlou postavu existuje *postava jako proutek* či *jako tyčka* (uz.), postavu svalnatou popisují přirovnání *postava jako Arnold, jako Schwarzenegger* nebo *jako atlet* či *silák* (uz.). Pro různé tvary postavy pak používáme *postava jako hruška, jako kulička* nebo *jako tučňák* (uz.).

Zde nalezneme nejvíce frazeologismů pro postavu hezkou.

3.3.2. HEZKÝ, KRÁSNA, ŠKAREDÝ

3.3.2.1. Hezký

O hezkém muži lze v češtině říci, že *je krásný jako Adonis* (RČFS, 341), *kluk jako malovaný* (RČFS, 431), *kluk jako cumel* (ČRFSS, 72) nebo *kluk k pohledání* (fr., 218), dále *jako když ho namaluje, jako panáček* (SČFI, 423), *krásný jako anděl, Apollón, jako bůh* (SČFI, 422).

3.3.2.2. Krásna

O hezké dívce řekneme, že *je jako z cukru, jako obrázek* (RČFS, 327), *je k nakousnutí, k pomilování, má všech pět P* (RČFS, 508), *je jako cukrová panenka* (ČRFS, 72), *dívka mých snů* (fr., 218), *jako jezulátko* (ČRFS, 212), *děvče jako malované* (RČFS, 341) či *krev a mlíko* (RČFS, 346). Dále čeština krásnou dívku přirovnává k ovoci či květinám. Patří sem *děvče jako jahoda* (ČRFS, 205), *holka jako broskev* (ČRFS, 53), *holka jako malina* (RČFS, 508), *děvče jako višně* (ČRFS, 582), dále *dívka jako květ* (RČFS, 180), *dívka jako růže* (ČRFS, 450) či *je jako z růže květ a radost pohledět* (RČFS, 249), *hezká jako orosená broskev, jako míšeňské jablíčko, jako karafiát, jako kytky, jako lusk, jako poupátko, jako růžička* (SČFI, 423). Dále Slovník české frazeologie a idiomatiky uvádí přirovnání *krásná jako bohyně, jako filmová hvězda, jako madona, jako svatý obrázek, jako z pohádky, jako princezna z pohádky, jako Venuše, jako víla, až oči přecházejí, až přechází zrak, až se srdce směje a jako když ji vymaluje* (SČFI, 422, 423), dále *jako princezna, jako modelka, jako den, jako jarní ráno* či *jako luční kvítí* (uz.). O hezké dívce také říkáme, že *jen kvete* (SČFI-S, 384).

Zařazují sem i jednotky týkající se oblečení. Jsou to *je jako nový, je jako ze škatulky* (RČFS, 454), *je jako ze žurnálu* (RČFS, 28), *oblek mu padle jako ulitý* (RČFS, 84) a *je nastrojený jako ženich* (ČRFS, 652).

3.3.2.3. Škaredý

Srovnávací frazeologismy pro vyjádření ošklivosti jsou *škaredý jako ropucha* (ČRFS, 437), *ohyzdný jako opice* (ČRFS, 349), *škaredá jako noc* (RČFS, 92), *ošklivý jako čert* (RČFS, 413), *jako ďábel, jako čarodějnice, jako strašidlo* (SČFI, 440), *jako bubák, jako ježibaba, jako vrána, jako scvrklá švestka* (uz.), dále pak *vypadá jako drahé časy* (ČRFS, 75), *je jako strašák do zelí* (RČFS, 861), internacionalismus *ošklivé káčátko* (RČFS, 799), nebo *je ošklivý, až bůh brání* (SČFI, 440), dále existují jednotky pro ošklivý či spíše směšný vzhled, jsou to *vypadá jako by utekl z cirkusu* (ČRFS, 68) a *vypadá jako šašek* (ČRFS, 515).

V této kapitole existuje největší počet jednotek pro vyjádření ženské krásy, nejméně pak pro vyjádření krásy mužské.

3.3.3. VZRŮST ČLOVĚKA

3.3.3.1. Vysoký

Pro postavu vysokou používají Češi frazeologismy *je jako bidlo*, *vysoký jako tyč/tyčka*, *je jako věž* (RČFS, 296), *je dlouhý jako tasebnice* (ČRFS, 531), *je vysoký jako Eiffelovka*, *jako žirafa*, *jako rozhledna*, *jako stožár*, *jako topol*, *jako týden*, *jako telegrafní sloup* (uz.), dále pak pro postavu vysokou a celkově mohutnou používáme *chlap jako hora* (RČFS, 664), *jako bohatýr* (RČFS, 285), *je jako almara*, *jako čtyři*, *jako Goliáš*, *jako gorila*, *jako obr*, *jako slon*, *jako hromotluk*, *jako hovado* (SČFI, 445), o ženě pak říkáme *ženská jako granátník*, *jako grenadýr*, *jako chlap*, *jako klisna*, *jako kobyla*, *jako kyrysar*, *jako mašina* (SČFI, 455), pro vysoké osoby používáme další expresivní jednotky *je dlouhý, že by mohl žebrat přes vrata* (RČFS, 296), *roste do nebe*, *má vysoký chcaní* (SČFI-S, 407), *vysoký, že by mohl šacovat eroplány* (SČFI, 458), *je dlouhý jako pracovní doba/den*, *jako skládací metr*, *že by s ním mohl ořechy klátit*, *jako písnička*, *jako slonbidlo*, *jako štangle*, *jako tejden před vejplatou*, *jako chmelová tyčka* (SČFI, 421), a ještě *vysoký jako jedle* a *jako kandelábr* (SČFI, 458).

3.3.3.2. Malý

Pro postavu nevelkou existují v češtině jednotky *je jako cvoček*, *je jako špunt* (RČFS, 460), *je jako špendlíková hlavička*, *malý jako bleška* (RČFS, 153), *je jako střízlík* (ČRFS, 503), *vypadá jako ženatý vrabec* (RČFS, 97), *je jako cvrček*, *malý jako blecha*, *je jako za dva nic*, *malý jako trpaslík* (SČFI, 430), *drobný jako chrastítko* (SČFI, 424), respondenti ankety pak uvádějí i *malý jako mravenec*, *jako Kulihrášek* či *jako Paleček* (uz.), dále pak nesrovnávací jednotka typická pouze pro češtinu – *malé pivo* (ČRFS, 380).

Existuje mnohem více frazémů pro popis postavy vysoké a celkově mohutné než pro popis postavy malé.

3.3.4. TLUSTÝ, HUBENÝ

3.3.4.1. Tlustý

I pro popis tlusté postavy má čeština velké množství frazeologismů srovnávacích, a to například se zvířaty – *je jako medvěd* (RČFS, 128), *tlustý jako vepř* (ČRFS, 577), *tlustý jako prase* (ČRFS, 404), *je jako slon* (RČFS, 18), dalšími srovnávacími

frazeologismy jsou *je jako kulička* (ČRFS, 261), *vypadá jako buchtička* (ČRFS, 58), *baculatý jako cibulka* (ČRFS, 66), *je tlustý jako bumbříček* (ČRFS, 59), *je jako soudek* (ČRFS, 484), *je jako žok* (ČRFS, 658), *je jako almara, jako machna, jako mašina* (SČFI, 452), dalšími přirovnáními jsou *tlustý jako bagoun, jako basa, jako bečka, jako bejk, jako buřt, jako cvalík, jako čtyři, jako čuně, jako kanec, jako koule, jako měch, jako meloun, jako oplácáný, jako sud, jako svině, jako štrandlík, jako valach* či *vyžranej jako zub* (SČFI, 452), mezi hovorové pak patří *tlustý jako koule, jako balón, jako velryba, jako vorvaň* či *jako tuleň* a v neposlední řadě *jako Otesánek* (uz.). Mazi výrazy slovesné patří *sotva břicho nést, mít cejchu/mozol/pivní sval/plzeňský sval, nemoc zapnout kalhoty, být pěkný ouřezek, být při těle* (SČFI-S, 404) Další frazeologismy jsou spíše pohrdavé a hrubé, jsou to *balvan masa a tuku* (ČRFS, 29), *dusit se sádlem* (RČFS, 238), *je širší než delší* (ČRFS, 517), *nevidět si na špičky a pochodující bečka sádla* (uz.).

3.3.4.2. Hubený

Pro hubenou postavu máme celou řadu frazeologismů srovnávacích. *Hubený jako lunt, jako tříška, jako chroust* (RČFS, 814), *je jako vyžle* (RČFS, 453), *hubený jako chrt* (RČFS, 339), *je jako třtina* (RČFS, 71), *je jako za groš kudla* (ČRFS, 260), *hubený jako tyčka* (ČRFS, 547), *je hubený jako šindel* (ČRFS, 517), *hubený jako smyčec* (ČRFS, 482), *je jako sirka, jako koza* (fr., 219), *je jako nudle* (ČRFS, 330), dále *být vyschlý jako mumie* (ČRFS, 417), *vypadat jako sedm hladových/drahých let, jako potěžké nemoci* (RČFS, 370), *být jako kostlivec* (RČFS, 17), *být hubený jako pes, jako slonbidlo, jako souška, jako stín, jako střízlík, jako sušinka, jako špejle, jako když louská šváby, jako třasořítko, jako věchýtek, jako žížala, suchý jako trn, hubený jako bič, jako by cvrčky louskal, jako bidlo, jako by čtrnáct dní nejedl, jako duch, jako drožkářská kobyla, jako komár, jako z kozy duch, jako louč, dále vypasenej jako louka, hubený jako luňák, jako nic, jako opuchlá nit, jako když se svleče, jako když odejde, scvrklý jako žížala* (SČFI, 424), můžeme slyšet i *hubený jako špageta, jako párátko, jako z koncentráku, jako chlésta (žížala)* či *jako Twiggy* (uz.). Tato všechna přirovnání nalezneme ve Slovníku české frazeologie a idiomatiky. Pro štíhlou postavu existují v češtině jednotky *štíhlý jako proutek* (ČRFS, 412) a *je štíhlá jako voska* (ČRFS, 591). Další frazeologismy už nejsou srovnávací, vycházejí ze slova kost jako znak hubenosti. Jsou to *kost a kůže* (RČFS, 417), *kostra potažená kůží* (RČFS, 17), *být na kost vyhublý* (RČFS, 697) a *chrastit kostma/žebrama* (SČFI-S, 382). Další pak jsou *živá mrtvola* (RČFS, 416), *může se*

schovat za bičičtětěm (RČFS, 339), *mohl by se za bičem oblíkat, z nohavic by ho vyklepal* (ČRFS, 327), *žebra by mu spočítal* či *můžeš na něm žebra spočítat* (ČRFS, 651), *samá ruka samá noha* (ČRFS, 446), tento se však používá pro dlouhé a hubené končetiny, a nakonec jeden týkající se oblečení, související však s hubenou postavou – *oblečení na něm plandá jako na hastroši* (ČRFS, 156).

V kategorii TLUSTÝ a HUBENÝ má čeština více jednotek pro popis hubené postavy.

3.3.5. UROSTLÝ, ZTEPILÁ, NEFOREMNÁ

K popsání urostlé mužské postavy používá čeština frazeologismů *chlap jako dub* (ČRFS, 125), *hoch jako jedle* (ČRFS, 209), *urostlý jako topol* (ČRFS, 539), *jako strom, jako buk* (uz.), tyto srovnávají se stromy. Další srovnávací frazeologismy jsou *kluk jako tambor* (ČRFS, 530), *urostlý jako svíce* (ČRFS, 510), *chlap jako řemen* (ČRFS, 456), *urostlý jako panna* (ČRFS, 362). Pro dívky se používá *dívka jako laň* (živ., 36), *dívka jako bříza* (ČRFS, 56), o štíhlé dívce říkáme, že *má vosí pas*, a známe i frazeologismus pro starší ženy s dobrou postavou, avšak tento je trochu pohrdavý – *zezadu lyceum, zepředu muzeum* (uz.). Neutrálně vyzní *být dobře stavěnej* či *rostlej* (SČFI-S, 405). Češi dále přirovnávají k *Rambovi, Bradu Pittovi, Schwarzeneggerovi*, dále k *bohatýrovi, řezníkovi, atletovi, sportovci* či *Herkulovi* (uz.).

Zde existuje v češtině více frazémů pro vyjádření mužské urostlosti.

3.3.6. MUŽ, ŽENA

Pro vyjádření mužského pohlaví existují jednotky *plémě Adamovo* a *silné pohlaví* (RČFS, 550), pro ženské pak *plémě Evino* (ČRFS, 136), *dcera Evina* (ČRFS, 136), *krásné/něžné/slabé pohlaví* (RČFS, 554) a *hadí* či *ještěřčí plemeno* (SČFI-N, 460).

Více frazeologismů existuje pro vymezení ženského pohlaví.

3.3.7. VĚK

3.3.7.1. Mladý

V této kategorii můžeme vydělit jednotky lichotivé a posměšné či pohrdavé. Mezi ty lichotivé nebo neutrální patří *má život před sebou* (RČFS, 235), *mladá krev* (RČFS, 346) či *kypí v něm mladá krev* (ČRFS, 253), *být v prvním rozpuku let*, *být v rozkvětu* (SČFI-S, 385) a jeden pro mladé dívky – *mohla by být něčí dcera* (RČFS, 208). Mezi ty žertovné až pohrdavé patří *ještě mu teče mléko po bradě* (RČFS, 606), *ještě má skořápku na zadku* (ČRFS, 471), *je ještě mladý zajíc* (ČRFS, 622), *má chmýří na bradě*, *muset někomu ještě chodit pro pivo* (SČFI-S, 385), neutrální pak jsou *ještě je v plenkách/perince* (RČFS, 512), *ještě si hraje s panenkami* (RČFS, 737) a *ještě má na něco čas* (RČFS, 464). Co se týče přirovnání, užívá se *mladý jako dítě*, *jako miminko*, *jako děťátko*, *jako zajíček*, *jako sušeň*, *jako novorozeně*, *jako kůzlátko* či *jehňátko* nebo *mladý jako republika* (uz.).

3.3.7.2. Dospělý

O dospělém muži řekneme, že *by mohl být něčí otec* (RČFS, 494), o ženě středních let pak můžeme ironicky poznamenat, že je to *žena mezi čtyřicítkou a smrtí* (ČRFS, 89), pro obě pohlaví se pak používají jednotky *být v nejlepších letech* či *na vrcholu sil* (RČFS, 826), *být v letech* (RČFS, 143) či *vyrůst z dětských plenek* (ČRFS, 382), Čermákův slovník pak uvádí neslovesné frazeologismy *Kristova léta*, *zastydlá puberta*, *v plné síle*, *v nejlepším věku*, *středního věku*, *věčný mladík* či *statný padesátník* (SČFI-N, 454), dále pak *být zralá na vdávání* či *být zralý na ženění* (SČFI-S, 381).

3.3.7.3. Starý

I v češtině existují biblické frazeologismy *starý jako Metuzalém* (RČFS, 388), *má metuzalémský věk* (ČRFS, 288) a *pamatuje Abraháma* (RČFS, 469). Další jednotky souvisí se slovem hrob či smrt. Patří sem *být nad hrobem*, *mít na kahánku*, *mlít z posledního* (RČFS, 63), *smrt mu kouká z očí* (ČRFS, 480), *hrobař mu bere míru* (ČRFS, 181), *být na pokraji hrobu*, *stát nad hrobem*, *stát jednou nohou v hrobě* (RČFS, 340), *jen ho do rakve položit* (RČFS, 167), *živá mrtvola* (RČFS, 775). Další frazeologismy mají neutrální konotaci, jsou to: *pamatuje už nějaký ten pátek* (RČFS, 469), *dožívat svůj věk* (RČFS, 63), *už má svoje léta*, *už má něco za sebou*, *už není žádný mladík* (RČFS, 670), se

vzhledem přímo souvisí *je vysušený jako treska* (RČFS, 85). Slovník české frazeologie a idiomatiky dále uvádí neslovesné výrazy *požehnaný věk*, *vysoké stáří* (SČFI-N, 454) a slovesné výrazy *mít jíní na hlavě*, *mít staré kosti*, *mít několik křížků na zádech*, *bejt v letech*, *mít léta*, *hodně pamatovat*, *pamatovat už mnoho pátků*, *mít na zádech několikátý křížek* či *mít život za sebou* (SČFI-S, 402). Češi dále používají *starý jako svět*, *jako dřevo* či *jako pařez*, *patří do starého železa* (uz.).

Další skupina frazeologismů jsou jednotky silně pohrdavé a nesouvisí pouze s věkem, ale i s povahou. Patří sem *stará škatule* (RČFS, 697), *stará čarodějnice* (RČFS, 824), *stará vykopávka*, *stará rachotina* (RČFS, 309), *starý paprika* (ČRFS, 363) a *obrostlý mech* (RČFS, 775).

Jednoznačně nejvíce frazémů existuje v češtině pro vyjádření stáří, nejméně pak pro vyjádření dospělosti.

3.3.8. ŠPINAVÝ

Se špinou souvisejí části těla, existují zde frazeologismy *špinavý až za ušima* (ČRFS, 555), *mít bláto za ušima* (RČFS, 170), *mít krk jak holínku* (ČRFS, 171), *mít nehty, že by tam mohl brambory sázet*, *mít nos jak komín* (SČFI, 451), dále pak srovnávací jednotky *být špinavý jak bota* (RČFS, 839), *špinavý jako prase* (RČFS, 675), *být špinavý jako čuně* (RČFS, 349), *být špinavý* (používá se ale vulgární výraz *zasraný*) *jak jetel* (uz.), *špinavý jako kanec*, *jako by ho komínem protáhl*, *jako by komínem proletěl*, *jako onuce*, *jako uhlíř*, *jako špek* (SČFI, 451) a dále *jako černocho*, *jako kolomaz*, *jako kominík*, *jako mouřenín*, *jako zem* (SČFI, 419). Nositelé českého jazyka dále používají přirovnání *špinavý jako cikán*, *jako hovado*, *jako dobytek*, *jako bezdomovec* (uz.).

3.3.9. NAHÝ

I sem patří frazeologismy s biblickým základem *v rouše Adamově* a *v rouše Evině* (RČFS, 438), dále *nahý jako Adam* (RČFS, 337). Zařadila jsem sem i *nahý jako ašant* (RČFS, 337), *nahý, jak na svět přišel* (RČFS, 438), *jak ho pánbůh stvořil* (RČFS, 388).

4. SROVNÁNÍ RUSKÝCH A ČESKÝCH FRAZEOLGISMŮ

4.1. OBLIČEJ A JEHO ČÁSTI

4.1.1. OBLIČEJ

4.1.1.1. Tvar obličeje

Stejně jako v ruštině je i v češtině nejvíce frazémů pro popis tváře či obličeje kulatého. V ruštině je jich však více, celých 17, celkem je ruských frazémů pro popis obličeje 29, v češtině 14. Plně se shodují jednotky *obličej jako meloun, jako balón, jako jablíčko, jako talíř, jako slunce, jako koule*, v češtině však, na rozdíl od ruštiny, nenalezneme tolik přirovnání k ovoci a zelenině (*как огурец, как слива*), k lidem a známým osobnostem, v ruštině pak chybí přirovnání k pozadí. V obou jazycích se shoduje přirovnání *obličej jako vejce* pro oválný tvar obličeje, v ruštině pak nalezneme mnohem více přirovnání pro obličej oválný, například *лицо как дыня, как огурец, как слива, как блин*, v češtině pouze dva, *obličej jako vejce* a *jako ovál*. Naproti tomu v ruštině chybí frazémy pro popis obličeje hezkého, ty čeština má hned dva, *obličej jako obrázek* a *obličej jako malovaný*.

4.1.1.2. Barva obličeje

4.1.1.2.1. Opálený, černý

Více jednotek pro popis opáleného či černého člověka je v češtině (20), většinou se shodují s ruskými protějšky, těch je 17. Konkrétně jde o přirovnání *černý jako havran, jako černochoch, jako noc, jako uhel, jako cikán, jako saze, jako smůla, jako čokoláda* a *jako Arab*. V češtině chybí přirovnání ke zvířatům kromě havrana, k bronzu, i když *bronzová kůže* existuje, v ruštině zase chybí přirovnání k čertu nebo jiným národnostem kromě Araba, například k *Afričanu* či *Maurovi*. Také nezná přirovnání *černý jako eben* či *černý jako sopouch*.

4.1.1.2.2. Červený

Pro popis červeného obličeje existuje více jednotek v ruštině, celých 31, z velké části se shodují s českými přirovnáními, těch zná čeština 17. Jedná se o přirovnání *červený jako pivoňka, jako rak, jako cihla, jako jablíčko, jako rajče, jako krev* a *jako vlčí*

mák. Částečně se shodují přirovnání *červená jako růže* a *как майская роза*, dále se částečně shodují frazeologismy *červená jako panenka* a *лицо румяное, как у матрешки*, jelikož jsou založeny na stejném obrazu, avšak *matrjoška* je typická ruská realie, proto v češtině chybí. V češtině pak není ani přirovnání k *jahodě*, avšak přirovnání k *malině* je velmi podobné, úplně však chybí přirovnání k pokrmům typickým pro ruštinu, například k *pirohu* či *blinám*. Ruština zase nemá srovnání s živočichy jinými než *rak* a chybí nějaký frazém s negativní konotací, který čeština má, *červený jako opařené prase*.

4.1.1.2.3. Bledý

Čeština je bohatší na frazeologismy týkající se bledého obličej. Nalezneme jich zde celkem 28, zatímco v ruštině 23. S ruštinou se shodují jednotky *bílý jako křída, jako papír, jako plátno, jako stěna, jako sníh, jako smrt, jako mrtvola*. Na stejném základu jako *мертвеу* jsou založeny jednotky *jako by utekl hrobníkovi z lopaty* a *jako by vstal z hrobu*. V češtině zcela chybí obraz nemocného, v ruštině vyjádřeno pomocí přirovnání k nemocnému, smrtelně nemocnému či *tuberákovi*, ale dal by se vykompenzovat přítomností jednotek souvisejících s žaludečními potížemi (*je jako vyblítej, je jako zelinka*) V ruštině pak zcela chybí nějaký hovorový frazém podobný českému přirovnání *k ředitelce vápenky*. Čeština zase nemá frazeologismy související s nepřítomností krve nebo srovnání s *měsícem* či *pohankou*.

4.1.1.3. Zarostlý

Frazeologismy pro výraz *zarostlý* jsou v češtině početnější než v ruštině. Excerptovala jsem jich 29, zatímco v ruštině jen 10. Naprosto se shodují jednotky *zarostlý jako Kristus, jako opice, jako medvěd, pichlavý jako ježek a kozí bradka*. Na stejném principu jsou založeny jednotky *zarostlý jako bezdomovec, homeless* a *santusák* s ruským *заросший, как бродяга*. V ruštině pak úplně chybí biblický *Ezau*, literární *Tarzan* a legendární *Yetti*. Chybí taky obraz *loupežníka* a *Rumcajs* v ruštině ani být nemůže vzhledem k tomu, že se jedná o českou pohádkovou postavičku. Chybí zde ale také *zarostlý jako Žid* a také frazeologické vyjádření řídkých vousů a jednotlivých druhů vousů. V češtině ale chybí obraz *otroka*, a co se týče rostlin, přirovnáváme ke *keři* či *pralesu*, ruština ke *kaktusu*.

4.1.1.4. Různé

Zde se v ruštině a češtině shoduje pouze frazeologismus *kamenná tvář*, jinak se tytéž jednotky vyjadřují jiným způsobem. V ruštině není výraz pro *dvě brady* a *mít monokl*, v češtině zase chybí vrásky kolem očí a neuvádíme ani příklad pro pihovatého člověka, i když by se dalo říci, že *je kropenatý jako slepice* (uz.).

4.1.2. ČÁSTI OBLIČEJE

4.1.2.1. Čelo

V ruštině jsem našla pouze jeden frazém popisující čelo, zatímco v češtině je jich osm. V češtině i v ruštině existuje jeden frazém pro čelo vrásčité, nejsou ale založeny na stejném obrazu (*čelo jako valcha* a *у него весь лоб в складках*) V češtině pak máme velký počet přirovnání pro čelo velké, například *čelo jako přistávací plocha*, *čelo jako výkladní skříň*.

4.1.2.2. Obočí

U obočí je to přesně naopak než u čela. Ruština má celou řadu jednotek pro různé druhy obočí, celkem 29, zatímco čeština jich zná jen 4. Shodují se *obočí jako Brežněv*, *jako kartáč* a *jako les* pro obočí husté, v této kategorii v češtině chybí přirovnání k pohádkovým bytostem (*как у Вия*) či *keři*. Obočí tenké v češtině popisuje pouze jedna jednotka (*obočí jako linky*), v ruštině hned sedm a ani jedna se s českou neshoduje (*как стрелочки*, *как шнурочки*, *как веревочки*). V češtině úplně chybí jednotky pro obočí černé, vyklenuté či jiné, kde ruština jednotkami přímo hýří (*черные как ночь*, *как у цыгана*, *как сажка*, *выгнутые как радуга*).

4.1.2.3. Oči

V ruštině existuje mnohem víc jednotek pro popis očí než v češtině. V ruštině jsem celkem pro všechny typy očí excerpovala 142 frazémů, zatímco v češtině 42. Co se týče velikosti a tvaru, je sice bohatší jazyk český, zde se s ruštinou shodují pouze *žabí oči* a *oči jako sova*. Pokud jde o barvy, oči modré popisuje v ruštině i v češtině stejný počet jednotek (11), shodují se *oči jako pomněnky*, *jako fialky*, *jako nebe*, *jako moře* a *jako chrpy*, ostatní přirovnání jsou velmi podobná, avšak nezakládají se na stejném obrazu.

Oči tmavé popisuje více ruština (21 jednotek), shodují se jednotky *oči jako trnky, jako uhlí, jako čokoláda a jako kaštiny*, na stejném obrazu pak jsou založeny *oči jako korálky* a *глаза как пуговики*. Naprosto se shodují jednotky *oči jako králik* pro oči červené a *prasečí očka* pro oči malé. Co se týče očí třpytivých, shodují se jednotky *oči jako zrcadla, jako diamanty a jako hvězdy*, jinak má ruština ještě celou řadu jiných přirovnání, například *глаза блестящие как солнце, как озера в лунную ночь, как у кошки* aj. Stejně je tomu i u očí výrazných, krásných, světlých a moudrých, zde čeština neposkytla ani jedno přirovnání, i když není vyloučeno, že nějaká existují, zatímco ruština různými přirovnáními přímo kupí (*глаза умные как у собаки, как у старика, ясные как родник, как заря, выразительные как у лошади, как у ребенка, как у актрисы, красивые как у Афродиты, как у сирены*), je ovšem možné, že jsem měla k dispozici bohatší ruské prameny.

4.1.2.4. Tváře

Tváře jsou jedna z kategorií, ve které čeština oplývá větším počtem jednotek než ruština. Má jich 23, ruština jen 3. Pro tlusté tváře existuje v obou jazycích *mít tváře jako křeček a jako buchticka*, čeština však přirovnává i k jiným pokrmům, jež se vyskytovaly u ruštiny v kategorii obličej (*livance, bochánky*). Co se týče tváří červených, shoduje se jednotka *tváře jako jablíčka*, ruština však jiná přirovnání nemá, zato čeština přirovnává k ovoci i květinám (*jako pivoňky, růžičky, rajská jablíčka*). V ruštině pak úplně chybí jednotky pro tváře jemné.

4.1.2.5. Nos

Co do celkového počtu jednotek v této kategorii, více jich nalezneme v ruštině, a to 78, v češtině pak 19. Co se týče nosu plně si odpovídají *orlí nos, cyranovský nos, nos jako brambora* a dalo by se říct, že i *nos jako čarodějnice* a *nos jako Pinocchio*, jen v ruštině vystupuje pro Rusko typická *Баба - Яга* a *Бурадино*. Jinak má ruština frazémů mnohem více než čeština, co v češtině chybí, jsou přirovnání k různým osobnostem (*Ахматова, Гоголь, Бельмондо*), málo jich je i ke zvířatům a k náčiní (jen *jako klika, jako hák, jako orel*). V ruštině se pak neshoduje vyjádření pro nos červený, které se v češtině vyjadřuje jednotkou *mít hejla na nose*, v ruštině pak *нос красный, как у пьяницы*. V češtině je i celkově málo přirovnání popisujících nos zahnutý nahoru,

existuje jen frazém *prší mi do nosu*, podobný ale v ruštině chybí, nalézáme jen přirovnání, například *нос курносый как у мопса, как кнопка, как у щенка*, aj.

4.1.2.6. Ústa

Ústa opět popisuje více ruština (45). Zde je více jednotek pro ústa malá (24), v češtině je tomu naopak (velká 7, pro malá žádná jednotka). Celkem je v češtině jednotek málo, jen 10. Odpovídají si jednotky *ústa od ucha k uchu*, velmi podobný je i *pom do yuei*, dále se shodují *ústa jako jahody* a místo *višně* má čeština *třešně*. Opět v češtině úplně chybí přirovnání ke známým osobám nebo k předmětům, ruština naproti tomu nezná *hubu jako vrata do stodoly* ani *kapra*, ke zvířatům přirovnává pouze ústa malá (*как у мышки, как у птички, как у цыпленка, как у воробья*).

4.1.2.7. Rty

I v této kategorii jsem našla více materiálu v ruském jazyce, celkem 77, v češtině pouze 11. Zde se shodují pouze přirovnání pro *rty červené jako maliny* a částečně *jako třešně*, jelikož ruština přirovnává k *višním*, pro rty tenké *rty jako linky* a *jako škvírka* a pro rty velké nebo plné *rty jako černocho*. Ruština například přirovnává tenké rty k vlastnostem člověka, s čímž se v češtině nesetkáváme (*как у жадного человека, как у хитреца*) dále přirovnává ke slavným osobnostem (*как у Мадонны, как у Джулии Робертс*), toto v češtině také chybí stejně jako přirovnání k řeckým bohům. Červené rty se v ruštině přirovnávají dokonce k vlajce, což v češtině není možné, zřejmě se jedná o zastaralé rčení, neboť červená byla vlajkou SSSR.

4.1.2.8. Zuby

I zde převažují frazeologismy ruské nad českými. Je jich 61, zatímco českých jen 14. Shodují se *zuby koňské*, dále se shodují *žraločí zuby*, *zuby jako krokodýl*, *jako vlk*, *jako tygr* a *jako upír* a mají stejný význam. V ruštině existují i *zuby jako veverka*, avšak ve významu rovné, v češtině to znamená, že daná osoba má předkus. V ruštině pro předkus frazeologismy nejsou, stejně jako pro zuby křivé, čeština zde jednotky má (*zuby jako Hladová zed'*, *zuby jako králík*). Čeština pak nepřirovnává k *ježibabě*, ke *starému člověku*, k *plotu*, k *sítu*, a ani k živočichům jako je *krysa*, *nutrie*, *kanec* či *štika*.

4.1.2.9. Brada

V této kategorii opět převažují jednotky ruské. Těch je 80, v češtině jen 12. Plně se shodují jednotky *brada jako trojúhelník, jako drozd a jako boxer*, velmi podobné jsou *brada jako Čičikov a brada jako Chlestakov*. V češtině chybí jednotky pro bradu železnou, kterých má ruština mnoho (*подбородок волевой как у бульдога, как у супермена, как у Геракла*), čeština také nesrovnává se známými osobnostmi ani s náčiním, přičemž, co se týče známých osobností, ruština přirovnává hlavně k ruským, které Češi neznají (*Шарапов, Корчагин, Штурлиц, Леонтьев, Мартынов*). Čeština nesrovnává bradu s jamkou s ovocem jako ruština (*jablko, broskev, jahoda*), ruština zase dvojitou bradu nesrovnává s pozadím.

4.1.3. VLASY

Více jednotek pro popis vlasů existuje v češtině, konkrétně 69, v ruštině o něco méně, 60. V ruštině stejně jako v češtině existuje nejvíce jednotek pro vlasy dlouhé, celých 20 a v češtině 14. Co se týče vlasů hustých a pevných jednotky žádného z jazyků se neshodují, dá se mluvit pouze o *koňské hřívě*, kterou ale ruština považuje za dlouhé vlasy. Pokud jde o vlasy dlouhé, shodují se jednotky *vlasy jako provazy, jako řeka a jako vodopád*, na stejném obrazu jsou založeny jednotky *jako víla a как у русалки, jako Zlatovláska a как у Белоснежки a jako celý rok a как зима*. V obou jazycích existuje spojení *myší ocásek* pro vlasy řídké, *kudrnatý jako beránek, jako ovce, jako černoušek a vlasy jako hobliny* pro vlasy kudrnaté a na stejném obrazu jsou založeny jednotky *hlava jako vrabčí hnízdo a головка как воронье гнездо* pro vlas rozčuchané. Co se týče barev, shodují se jednotky *vlasy bílé jako sníh, černé jako smůla a žluté jako sláma*, čeština má však mnohem více frazeologismů pro vlasy rezavé, které v ruštině úplně chybí, například přirovnání k *Pipi Dlouhé Punčoše, veverce, pivu* či *mědi*, naproti tomu čeština nepřirovnává k mrkvi. V češtině chybí přirovnání kudrnatých vlasů ke známým osobám, jedno však máme pro vlasy světlé (*jako Adina Mandlová*). Shodují se jednotky *hlava jako koleno*, avšak v češtině je to jediné vyjádření pro holou hlavu, zatímco v ruštině existují další (*бог лица надбавил, лысый черт*). V češtině pak zcela chybí kategorie vlasů rovných, i když sem by se dala přesunout přirovnání *vlasy jako hřebíky* nebo *vlasy jako provazy*.

4.2. TĚLO A JEHO ČÁSTI

4.2.1. TĚLO

Co se týče těla, více jednotek má ruština. Celkem 31. Čeština jich má pouze 16. Shodují se jednotky *tělo jako atlet, jako sportovec a jako Van-Damme*. V obou jazycích existuje *tělo jako Afrodita*, avšak v ruštině se více užívá římská podoba této bohyně *Venera*. Ruština popisuje pouze tělo silné a svalnaté, chybí zde však jednotky pro popis těla rovného, krásného a velkého. V češtině chybí přirovnání k *dubu* nebo *stromu*, také zde nenalezneme přirovnání k *hroznýši, slonu, lvu, koni, tygru* ani ke *stroji* či *pružině*, překvapivě chybí také *Herkules* či *černoch*. V ruštině, jak již bylo naznačeno, nenalezneme přirovnání k *modelce* ani k *soše vytesané z mramoru*, chybí zde také *tělo rovné jako prkno* či *jako deska*.

4.2.2. ČÁSTI TĚLA

4.2.2.1. Hlava

Pro popis hlavy existuje dle mého materiálu v češtině celých 19 jednotek, zatímco v ruštině pouze jedna. Ruština popisuje pouze hlavu velkou pomocí jednotky *голова как пивной котел*, tento význam žádný český frazeologismus nenese. Čeština však popisuje hlavu velkou i malou. Při popisu hlavy velké chybí v ruštině veškerá přirovnání k zelenině, balónu i nádobám na vodu a úplně chybí jednotky pro hlavu malou, kde čeština má hned tři – *hlavička jako makovička, jako cibulíčka a jako pětník*.

4.2.2.2. Krk

V kategorii „krk“ má ruština pouze 3 jednotky, zatímco čeština hned 8. Shodují se jednotky *krk jako žirafa a labutí šíje*, avšak v ruském výčtu není uvedena. V ruštině pak chybí *krk jako husa* pro krk dlouhý. Pro krk krátký a silný mají oba jazyky po dvou jednotkách, avšak vůbec se neshodují ve svém obrazu. V ruštině je to *бычья шея* a *шея как у быка хвост* a v češtině *krk jako špalek* a *krk jako kmen*.

4.2.2.3. Hrud'

Zde najdeme více jednotek v ruštině, konkrétně 35. V češtině je jich 14. Shodují se jednotky *je jako žehlicí prkno*, jen v ruštině chybí přívlastek *žehlicí*, nebo *jako fošna, hrud' jako gorila, jako balón, jako sportovec, jako Herkules*. Částečně můžeme považovat

za shodné jako svalovec a *как у атлета* a také jako *Pamela Anderson* a *как у польской секс-звезды*. V ruštině kupodivu chybí *hrud'* jako *medvěd*, jako *Rambo* a jako *Tarzan*. Není zde ani přirovnání k *býkovi*, avšak ke *krávě* ano. V češtině pak nenalezneme žádné jednotky pro hrudník propadlý. Zde ruština přirovnává ke *stařečkům*, *horníkům*, *Němcům* i k *jámě*. Chybí také význam hrudi jakožto poprsí, zde přirovnáváme k *Pamelle Anderson*, ruština přirovnává například k *Sofii Loren*, *Samantě Fox* či *Madonně*. Také u nás chybí obraz hrudi jako kola (*грудь колесом*, *грудь как колеса*).

4.2.2.4. Břicho

Pro popis břicha existuje více jednotek v češtině, a to hned 13. V ruštině jsou jen dvě, obě pro popis břicha tlustého, obě se také shodují s českými jednotkami *břicho jako sud* a *břicho jako buben*. Chybí ale přirovnání k *balónu*, *pneumatice* či *těhotenství*, pochopitelně chybí i přirovnání k *Otesánkovi*, což je česká pohádková postava. Čeština se pak může chlubit jednotkami pro břicho svalnaté, jsou to *břicho jako pekáč buchet*, *jako vánočka* a *jako radiátor*. Máme i jednu jednotku pro břicho zapadlé – *břicho jako lavór*.

Takové jednotky ruština nemá.

4.2.2.5. Ruce

V češtině existuje 28 frazeologismů pro ruce, v ruštině pouze o tři méně. Shodují se *mít ruce jako opice*, *jako lopaty*, *jako medvěd* a *jako hůlky*. V ruštině máme kategorie ruce velké, něžné, dlouhé a tenké, v češtině navíc ruce tlusté, upracované či hrubé a ruce křivé. V ruštině tak nenalezneme přirovnání *ruce jako dělník*, *jako pracant* či *jako dřevorubec*, *ruce jako hokejky* či *ruce jako buchtičky*, *bochánky* či *válečky*. Co se týče rukou jemných, ruština přirovnává k *vánku*, *kočce*, *aristokratovi*, *atlasu* či *sametu*, čeština pak ke *klavíristovi*, *doktoru* či *bavlnce*. V ruštině je jen jeden frazeologismus pro ruce dlouhé, a ten přirovnává k *opici*, v češtině je navíc *orangutan*, *věšáky* či *haluze*. V ruštině chybí obraz *kladiva* či *ploutve* pro ruce velké, *sirky*, *špejle* či *párátka* pro ruce tenké.

4.2.2.6. Nohy

Co do počtu frazeologismů pro popis nohou, jednoznačně převažují české jednotky. Je jich 31, zatímco v ruštině jich nalezneme 13. Plně si odpovídají jednotky *mít nohy jako sirky*, *jako hůlky*, *jako pavouk* a *jako slon*. Částečně stejné nebo založené na stejném obrazu jsou jednotky *nohy jako čáp* a *журавлиные ноги* a *nohy do ix* a *ноги*

крестом nebo *ноги ищущей*. V ruštině chybí obraz *ženatého vrabce, drátů do betonu* i *vyklepaných patryzánek*, dále *muších nohou* a kromě *sloních nohou* zde nenajdeme jiné přirovnání pro nohy velké. Tyto čeština popisuje hned několika jednotkami, například *nohy jako konve, jako od kulečnicku, jako sloupy, jako kuželky, jako od piána*. V ruštině pak úplně chybí jednotky pro nohy hezké, zde má čeština frazémy *nohy jako laň, jako vysoustruhované, jako srnka*. Pro *nohy do O* mají oba jazyky po dvou jednotkách, avšak žádná se plně neshoduje. V ruštině jsou to *ноги колесом, ноги как дуги* a v češtině *nohy do O* a *nohy jako fotbalista*. O dlouhých nohou Rusové říkají, že *rostou z podpaží*, Češi, že *mají vysokou podezdívku*.

4.2.2.7. Kolena

V kategorii „kolena“ má ruština značnou převahu. Existuje v ní 28 různých přirovnání, zatímco v češtině jen 6. Čerpala jsem zde ale pouze z anket provedených profesorkou Maslovovou a mnou. Může to být ale dáno rozsahem provedené ankety, profesorka Maslovová měla mnohem více respondentů. V obou jazycích se shodují jednotky *kolena jako jablka, jako koule* a *jako špice*. V ruštině chybí jednotka pro kolena tlustá, čeština přirovnává k *ovarům*. Ruština má ale celou škálu přirovnání pro kolena špičatá, zatímco čeština má pouze jeden frazém, a to *kolena jako špice*. Ruština například srovnává s *úhlem, s kameny, s noži* či *hřebíky*. V češtině chybí obdoba jednotky *mít kolena jako děvčátko* pro kolena kulatá. V ruštině nenalzáme přirovnání ke *kokosům* či *kaštanům*. Snad jen *míče* by se daly srovnat s *tenisáky*.

4.2.2.8. Zadek

Co se týče popisu pozadí, český národní kolorit je zde viditelný více než v jiných kategoriích. Zadek v češtině popisuje hned 23 frazeologismů, zatímco v ruštině jen 5. Z uvedených 23 českých jednotek celých 15 popisuje zadek velký, přičemž pestrost objektů, ke kterým se přirovnává, je obrovská. S ruštinou se plně neshoduje žádná jednotka, na stejném obrazu jsou založeny *zadek jako štýrský valach* a *zadek jako špeditérská* či *pivovarská kobyla* s ruským *зад как у ломовой лошади*, co se týče zadku malého, podobné jsou *zadek, jako když babička sepne ruce* a *понка с кулачок*. V češtině chybí obraz padajících kalhot, v ruštině pak pestrá přirovnání ke *krávě, vepři, hangáru, kombajnu* či americkým hvězdám proslulým hlavně svým pozadím, *Jennifer Lopez* a *Beyoncé*. Není zde ani přirovnání k *rozinkám, stroužkům česneku* ani *kmínkům*. Úplně pak

chybí jednotky pro popis zadku hezkého, kde čeština přirovnává k *modelce* či *broskvičce*, a *zadku pevného jako ze železa*.

4.2.2.9. Kůže

Nakonec přejdeme ke kůži. Zde má čeština 12 jednotek, zatímco ruština jen 2. Neshodují se žádné jednotky. Ruština hrubou kůži přirovnává ke *smirkovému papíru*, čeština pak ke *struhadlu*, *krokodýlu*, *hrochu* či *pomeranči*. Pro jemnou kůži existuje v ruštině přirovnání k *atlasu*, v češtině k *hedvábí* a *sametu*, takže v obou jazycích se shoduje obraz jemné látky. V ruštině pak chybí frazémy pro kůži bledou, kde čeština disponuje jednotkami *papírová*, *průsvitná* a *tvarohová pleť*, a pro kůži světlou, kde čeština přirovnává k *alabastru*, *porcelánu* či *albínovi*.

4.3. CELKOVÝ VZHLED, POSTAVA, FYZICKÉ VLASTNOSTI

4.3.1. POSTAVA

V této kategorii jsem v obou jazycích vycházela z anket. Měla jsem k dispozici popis odpovědí na ruské dotazníky profesorky Maslovové, českou anketu jsem rozdala já. Jelikož profesorka měla v anketě přesně zadaná kritéria, o jakou postavu se jedná, tedy majestátní a neforemnou, naše výsledky se ani v jednom případě neshodují, jelikož u mě respondenti popisovali spontánně postavu hezkou, štíhlou a svalnatou. Výsledky se ale v některých případech shodují s kategorií TĚLO. Více jednotek zaznamenala profesorka Maslovová. Ruští respondenti uvedli celkem 36 různých frazémů, zatímco čeští 14, mezi něž patří například *postava jako tučňák*, *jako laň*, *jako proutek* či *jako Arnold Schwarzenegger*. Rusové přirovnávají k *soše*, k *jelenu*, *lvu*, *caru* či *Napoleonovi*, také k *ježibabě* či *Quasimodovi*.

4.3.2. HEZKÝ, KRÁSNA, ŠKAREDÝ

4.3.2.1. Hezký

Zde se plně shodují frazeologismy *je krásný jako Adonis* a *jako bůh* a částečně pak *chlapec jako malovaný* a *jako když ho namaluje s ruským писаный красавец*. Ostatní frazeologismy se neshodují, jelikož nejsou založeny na stejném obrazu. V češtině chybí obdoba ruského *добрый молодец*, *парень-просто заглядение* a *парень хоть куда*,

v ruštině pak *kluk jako cumel, kluk k pohledání, jako panáček*, frazém *jako bůh* má blízké ekvivalenty *jako anděl, jako Apollón*. Více jednotek má čeština (9), ruština jen 6.

4.3.2.2. Krásná

Toto je jedna z kapitol, kde co do počtu má čeština více jednotek. Excerpovala jsem jich celkem 34, v ruštině pak o deset méně. Plně si odpovídají jednotky *je jako obrázek, dívka mých snů, děvče jako malované, krev a mlíko, děvče jako květ* nebo *kytka, děvče jako jahoda* a *děvče jako malina*. Na stejném obrazu jsou založeny jednotky *je k nakousnutí* a *просто пальчики оближешь* a *jako míšeňské jablíčko* a *девушка как наливное яблочко*. V ruštině pak úplně chybí četná přirovnání k ovoci a květinám, k pohádkovým bytostem a antickým bohyním, například *dívka jako růže, jako luční kvítí, jako karafiát, jako poupátko, jako malina* či *jako broskev*. Chybí také obraz *cukrové panenky*, i když by se dal paralelizovat s ruským slovem *конфетка*.

4.3.2.3. Škaredý

V této kategorii existuje více jednotek v ruštině, napočítala jsem jich hned 24, a plně se shodují frazémy *ohyzdný jako opice, škaredá jako noc, jako čarodějnice, jako ježibaba, vypadá jako šašek* a samozřejmě internacionalismus *ošklivé káčátko*. Čeština má jednotek 19. Na stejném obrazu jsou založeny jednotky *škaredý jako ropucha* a *безобразный как жаба, jako bubák* a *как приведение* a *jako strašák do zelí* a *улит гороховый* a *пугало огородное* či *чучело гороховое*. Dalo by se také říci, že se shoduje jednotka *generál v sukních* s jednotkou *генерал в юбке*, ale tento jsem do ruské části nezařadila, jelikož se týká spíše povahy. V češtině pak chybí přirovnání k *mrtvole* či *smrti* a *atomové bombě*, dále nemáme žádnou obdobu jednotek *не на что смотреть; ни кожи, ни рожи* ani *у него морда кирпича просит*. V ruštině zase chybí obraz *čerta* nebo *drahých časů*.

4.3.3. VZRŮST ČLOVĚKA

4.3.3.1. Vysoký

Zde oplývá větším množstvím jednotek jazyk český. Má 43 frazémů pro vyjádření výšky, v ruštině jsem jich našla jen 28. Úplně se shodují frazeologismy *jako bidlo, jako tyčka, je jako věž, jako Eiffelovka, jako žirafa, jako topol, jako telegrafní sloup* a *jako hora*, částečně pak *слон слоном* a *je jako slon*. V ruštině chybí přirovnání a biblickému

Goliáši a spousta velmi expresivních jednotek typu *vysoký, že by mohl žebrat přes vrata, že by mohl šacovat eroplány, dlouhý jako tejdén před vejplatou* aj. V češtině ale chybí obdoba *коломенской версты*, jelikož se jedná o realii ruskou, nebo *пожарной каланчи*. Chybí také srovnání se zvířaty (*jako pštros*), s lidskými výtvary (*jako mrakodrap, jako jeřáb*) a literárními postavami (*jako Gulliver*). Samozřejmě chybí *как дядя Степа*, jelikož se jedná o postavu z ruské básně.

4.3.3.2. Malý

Na rozdíl od předešlé kategorie, zde má opět převahu ruština. Existuje v ní 33 frazémů pro popis malé postavy, zatímco v češtině 15. Shodují se jednotky *malý jako špendlíková hlavička, jako střízlik, jako trpaslík a jako Paleček*. Částečně shodné je *он как воробышек a je jako ženatý vrabec*. V ruštině však chybí přirovnání ke hmyzu (*jako cvrček, jako bleška*) a zcela chybí obdoba české jednotky *malé pivo*, v ruštině taková realie neexistuje, respektive obliba piva a jeho různých měr se teprve teď šíří. V češtině pak chybí přirovnání k rostlinám (*как карликовая береза, как трава, как мох*), jiným národnostem (*как китаец, как абориген*) či mírám (*аршин с шапкой, метр с кепкой*).

4.3.4. TLUSTÝ, HUBENÝ

4.3.4.1. Tlustý

V této kategorii co do počtu jednotek vítězí čeština. Zde je 50 různých frazémů, zatímco v ruštině 35. Samozřejmě i zde se plně shodují některé frazeologismy, například *je jako medvěd, tlustý jako vepř nebo prase, je jako slon, je jako kulička, jako buchtička, je jako soudek, je jako kanec, je jako měch, jako sud a je širší než delší*. Shoduje se i *balvan* či *hrouda masa a tuku* s ruským *груда мяса и жира*. V ruštině chybí přirovnání ke kytovcům (*vorvaň, velryba*), pochopitelně i k *Otesánkovi*, dokonce i k dobytku (*jako bejk, jako valach*). Samozřejmě díky světoznámé české doméně pití piva neexistuje v ruštině *pivní mozol* či *plzeňský sval*. V češtině zase chybí obraz *mraku, těžké artillerie* nebo srovnání s kulturními a pohádkovými postavami typickými pro Rusko (*генерал Топтыгин, Сергей Крылов*).

4.3.4.2. Hubený

Zde jednoznačně převažují frazeologismy české, je jich téměř o třetinu více (ruština 43, čeština 65). Shodují se jednotky *je jako tříška, jako tyčka, jako sirka, jako mumie, jako kostlivec, jako nit, štíhlá jako proutek, kost a kůže, živá mrtvola, žebra by mu spočítal* nebo *můžeš na něm žebra spočítat*, částečně se shodují *oblečení na něm plandá jako na hastroši* s ruským *одежда на нем болтается как на вешалке, осиная талия а štíhlá jako vosa*, přičemž existuje i *vosí pas*, který se shoduje úplně, avšak popisuje postavu štíhlou, a na stejném obrazu se zakládá i *je jako žížala* a *он как глиста*. V ruštině pak chybí srovnání s *Twiggy*, s *bičem*, chybí také obraz oblékání se za bičem a spousta dalších, jako například srovnání se *špagetou* či *nudlí*, dále *jako by cvrčky/šváby louskal, jako z kozy duch, jako by čtrnáct dní nejedl*, aj., v češtině naopak chybí srovnání se zvířaty (*как щука, как осел, как вобла, как килька, селедка в корсете*), reálie *Kostěje Nesmrtelného* i obdoba jednotky *щeka щекы ест*.

4.3.5. UROSTLÝ, ZTEPILÁ, NEFOREMNÁ

V ruštině existuje o několik frazeologismů více než v češtině pro vyjádření urostlosti či neforemnosti, v jazyce ruském jsem našla celkem 29 jednotek, v českém pak 23. V češtině chybí jednotka pro neforemnou postavu, avšak má jednotku pro popis ženy starší s dobrou postavou (*zezadu lyceum, zepředu muzeum*). Plně se shodují jednotky *chlap jako dub, urostlý jako topol, dívka jako laň a dívka jako bříza*, dále se shoduje *urostlý jako svíce*, avšak v ruštině se toto spojuje s výrazem *rovný*. V češtině chybí srovnávání se zvířaty (*парень как бык, суцая лошадь, суцая жаба*), v ruštině zase se známými osobnostmi a profesemi (*jako Brad Pitt, jako Schwarzenegger, jako Rambo, jako řezník, jako atlet*).

4.3.6. MUŽ, ŽENA

Pro vyjádření mužského pohlaví se v obou jazycích shoduje *silné pohlaví*, v ruštině pak chybí *plémě Adamovo*. Co se týče pohlaví ženského, shodují se jednotky *dcera Evina a krásné/něžné a slabé pohlaví*. V ruštině chybí *hadí a ještěřčí plemeno*, v češtině pak *прекрасная/слабая/лучшая половина рода человеческого* a *женское звание, женская нация* a *женское/дамское сословие*. Celkem je v ruštině 12 frazému pro popis pohlaví, v češtině 9.

4.3.7. VĚK

4.3.7.1. Mladý

V kategorii „mladý“ jasně převažují české jednotky, excerpovala jsem 23 jednotek, zatímco v ruštině jsem našla pouze 13. Plně se shodují jednotky *má život před sebou, mladá krev, mohla by být něčí dcera, být v rozpuku let a být ještě v plenkách*. Významově i obrazově stejné jsou pak jednotky *ještě tu teče mléko po bradě* s ruským *у него еще молоко на губах не обсохло* a *ještě má skořápku na zadku* s *он только что из яичка вылупился*. V ruštině pak chybí obdoba jednotek *být v rozkvětu, být ještě mladý zajíc*, i když v ruštině je podobné *желторотый птенец*, dále chybí obdoby jednotek *mít chmýří na bradě, muset ještě chodit někomu pro pivo*, zde se pochopitelně jedná o českou realii, takže v ruštině být ani nemůže, a *ještě si hrát s panenkami*. Nenalezla jsem ani přirovnání, která jsou v češtině četná, například přirovnání k *dítěti* či mláďatům *jako kůzlátko, jehňátko* či *zajíček*, z historických důvodů chybí i *mladý jako republika*. V češtině naopak chybí obraz zelené barvy ve spojení s mládím, které se vyskytuje v jednotce *молодо-зелено*.

4.3.7.2. Dospělý

I v kategorii „dospělý“ je více jednotek v češtině, celých 15, zatímco v ruštině jen 8. Odpovídají si frazeologismy *mohl by být něčí otec, být v letech, vyrůst z dětských plenek a zralá na vdávání*. Částečně si odpovídají jednotky *být v nejlepších letech a во цвете лет*. V češtině pak chybí obdoba jednotky *женщина бальзаковского возраста*, naproti tomu v ruštině *Kristova léta, zastydlá puberta, nejlepší a střední věk, věčný mladík, statný padesátník* i *zralý na ženění*.

4.3.7.3. Starý

V této kategorii jsem opět nasbírala více materiálu v jazyce českém, avšak s malým rozdílem. Českých jednotek je podle mého materiálu 40, ruských 31. Plně se shodují jednotky *starý jako Metuzalém, metuzalémský věk, být na pokraji hrobu, být jednou nohou v hrobě, jen ho do rakve položit, dožívat svůj věk, živá mrtvola, vysušený jako treska* a *starý jako svět*. Na stejném obrazu jsou založeny jednotky *ему нора на свалку* a *patří do starého železa*. Zajímavé je, že v ruštině chybí biblický frazém *patatuje Abraháma* a v češtině zase *аредовы веку*. V češtině chybí jednotka

s náboženským základem *дышать на ладан*. Nevyskytují se zde ani jednotky jako *отслужить свой срок, выйти в тираж, туча сыплется, старая карга/перечница/песочница/скворечница/хрывочка*, chybí také *кикимора болотная, старьей хрыч а сыч, у него песок сыплется, мышей не топчет, он вот-вот дух испустит а хоть гроб заказывай*. Co se týče ruštiny, zde chybí *mlít z posledního, smrt mu kouká z očí, hrobař mu bere míru*, dále frazeologismy se slovy *nějaký ten pátek a několikátý křížek*, chybí také neutrální jednotky typu *už má něco za sebou, už není žádný mladík* a téměř lichotivé jednotky *požehnaný věk a vysoké stáří*. Dále chybí shodné jednotky ke *staré vykopávce, rachotině*, avšak ruština zná i jednotky související také s povahou viz výše.

4.3.8. ŠPINAVÝ

I v kategorii „špinavý“ má více jednotek čeština. Je jich 24, zatímco v ruštině jen 11. Plně se shoduje pouze jedna, a to *být špinavý jako prase* či *čuně*. Obraz prasete jako zvířete nečistého je asi znám ve většině jazyků. Na stejném obrazu jsou pak založeny jednotky *špinavý až za ušima* či *mít bláto za ušima* s ruským *быть в грязи по уши*, v obou jazycích se také vyskytuje frazeologismus pro špinavý krk, a to *mít krk jako holínku* a *шея как сажа*. Na stejném obrazu jsou také založeny jednotky *чист как трубочист, черный как трубочист* a *jako by ho komínem protáhl, jako by komínem proletěl*. V češtině chybí přirovnání ke *kozlu* a *čertu*, nemáme také ekvivalent pro *зарастать грязью, живого места на нем нет* a *он грязный по самую макушку*. Ruština zase nezná jednotky pro špinavý nos a nehty, ani přirovnání k *cikánovi, černochovi* či *mouřenínu, bezdomovci, dobytku, špeku, zemi, kolomazi, botě, onuci* ani k *jeteli*.

4.3.9. NAHÝ

V ruštině existuje 7 jednotek pro vyjádření nahoty, v češtině o jeden méně. Shodují se biblické *v rouše Adamově* a *v rouše Evině*, také *nahý jako Adam*. Na stejném obrazu jsou založeny *nahý, jak na svět přišel* a *как мать родила*. V ruštině chybí jednotka *jak ho pánbůh stvořil* a *nahý jako ašant*, v češtině pak *быть в натуральном виде* a *быть в натуре*.

ZÁVĚR

V závěru této práce bych se chtěla věnovat základním tématům práce, samotným obsahem kapitol a nakonec sumarizaci faktů, ke kterým jsem dospěla.

Jak jsem zmiňovala již na začátku své práce, frazeologie je věda dynamická a neustále se vyvíjející, proto ani výsledky mé práce nemohou být přesné z hlediska aktuálnosti informací. Z toho důvodu všechny číselné údaje v práci obsažené musíme brát s rezervou.

První část práce je ryze teoretická. Věnuje se konkrétním definicím frazeologických pojmů, jejichž znalost je nezbytná při další práci. Jedná se o vymezení pojmů frazeologie, frazeologismus, frazeologická homonymie či lingvokulturologie a další. Je zde také zařazeno jakési „historické okénko“, které nás seznamuje s historií jak české, tak ruské frazeologie, s významnými jmény z této oblasti i klíčovými jazykovými pracemi na toto téma.

Část druhá je čistě praktická a je rozdělena do dalších dílčích částí, a to ruské, české a srovnávací. Moje práce zde spočívala ve sběru frazeologismů z různých slovníků a jiných publikací, třídění nasbíraného materiálu do skupin podle významu či společného znaku a vytvoření jisté klasifikace skupin frazeologismů. Nakonec bylo mým úkolem srovnat obě části, tedy ruskou a českou, co do počtu frazeologismů, úplné či částečné shodnosti ruských a českých ekvivalentů a přítomnosti či nepřítomnosti daných jednotek v konkrétních jazycích.

Jak ruskou, tak českou část jsem rozdělila do několika kapitol. První má název „Obličej a jeho části“ a už z názvu vyplývá, čemu se věnuje. Snad je třeba jen dodat, že v této kapitole jsou zařazeny podkapitoly pro obličej opálený, červený, bledý či zarostlý, musela jsem vytvořit i skupinku s názvem „Různé“ pro jednotky, které byly nějakým způsobem nezařaditelné do jiných podkapitol, ale bylo třeba je uvést v kapitole „Obličej a jeho části“. Ruská a česká část se v této kapitole nepatrně liší. V ruské části jsou zařazeny jednotky pro lící kosti, tyto jednotky vyplývají z ankety profesorky Maslovové. Do části české jsem tuto skupinu nezařadila, jelikož v češtině se přirovnání k lícím kostem nevyskytují. Naopak v české části je zařazena podkapitola „Uši“, která se nevyskytuje v části ruské kvůli nepřítomnosti takovýchto jednotek v ruských zdrojích. Další kapitola nese název „Celkový vzhled, postava, fyzické vlastnosti“. Zde se zabýváme problémem postavy jakožto celku, proto jsou zde zařazeny podkapitoly jako „Tlustý a hubený“ či

„Krásný a škaredý“. Do této kapitoly jsem však zařadila i skupiny frazeologismů pod názvy „Starý, dospělý, mladý“, „Muž, žena“, „Špinavý“ či „Nahý“, jelikož podle mého názoru také souvisí se vzhledem. Poslední společnou kapitolou ruské i české části je kapitola s názvem „Tělo a jeho části“. Nejdříve se zabývám popisem těla celkově, tato podkapitola je však velice podobná podkapitole „Postava“, poté se věnuji frazeologismům popisujícím jednotlivé části těla. Je třeba také zmínit, že v ruské části podle etymologického slovníku objasňuji původ některých frazeologismů, které mohou být pro Čecha nejasné. Všechny podkapitoly pro části obličeje i těla jsou ještě vnitřně rozděleny podle vnějších kvalit. Například v podkapitole „Oči“ se dále věnujeme jednotlivým skupinkám frazeologismů pro oči modré, hnědé, velké či kulaté, podkapitola „Zadek“ popisuje nejdříve zadek velký, pak malý.

Jak jsem již zmínila, poslední částí mé práce je část srovnávací. Zde bylo mým úkolem spojit výsledky ruské i české části a porovnat je. U každé podkapitoly jsem uváděla přesné počty nalezených jednotek v obou jazycích, tudíž jsem mohla porovnat, ve kterém jazyce je pro danou kvalitu více frazeologismů. Tak jsem například zjistila, že v ruštině existuje 78 různých jednotek pro popis nosu, zatímco v češtině jen 19. Dále jsem označila frazeologismy, které jsou totožné v obou jazycích, i ty, které jsou založeny na stejném obrazu, tudíž se shodují jen částečně. Takto si mohu dovolit tvrdit, že v ruštině a češtině se shoduje v této oblasti minimálně třetina jednotek, mezi něž patří například *rudý jako rak*, *škaredá jako noc*, *břicho jako buben* či *orlí nos*. Ve většině se shodují i jednotky biblické či antické, jako například *starý jako Metuzalém* či *krásný jako Adonis*. Popsala jsem také jednotky, které z nějakých důvodů v opačném jazyce chybí. V ruštině to byly nejčastěji velmi expresivní jednotky jako *dlouhý, že by mohl žebrať přes vrata, že by mohl šacovat eroplány*, nebo *má zadek, jako když vrabec srazí paty*. Pochopitelně chyběla i srovnání s typickými českými reáliemi, jako jsou pohádkové postavičky Rumcajs či Otesánek, nebo s pivem (*malé pivo, pivní mozol*). V češtině pak chyběly taktéž frazeologismy spojené s ruskými reáliemi, jako například pohádková postava Kostěje Nesmrtelného nebo staré ruské míry *аршин с шапкой* či jednotka spojená s historií *коломенская верста*. Z ankety profesorky Maslovové také vyplývá, že Rusové často přirovnávají ke svým celebritám, s čímž se v této oblasti v češtině příliš neseťkáváme.

Sečteno a podtrženo, v češtině i v ruštině existuje nepřeberné množství frazeologismů popisujících vnější vzhled člověka. Doba se mění, proto i lidé stále vymýšlejí nová a nová přirovnání k objektům aktuálním. Pravděpodobně díky příbuznosti

obou jazyků, evropské kultuře a podobným geografickým podmínkám se velké množství jednotek shoduje a další jsou založeny na stejném obrazu. Celkově jsem nasbírala více jednotek v ruštině, celkem 1131, v češtině pak 944, což jsou čísla naprosto ohromující, protože většinou by člověk spočítal frazeologismy, které zná z této oblasti, na prstech obou rukou.

РЕЗЮМЕ

Работа посвящена теме фразеологии, именно фразеологии русской и чешской. Конечно, охватить целую фразеологию в обоих языках почти невозможно, поэтому наша работа занимается только фразеологизмами из области внешнего вида человека. Во время работы со словарями казалось, что возможно найти немного фразеологизмов по этой теме, но, на самом деле, их было очень много. Точное количество русских фразеологизмов в моей работе 1132 и чешских 947, так что можно сделать вывод, что оба языка очень богаты в отношении фразеологии. Само собой, ни один из этих номеров нельзя считать конечным, так как фразеология постоянно развивается, всегда возникают в языке новые фразеологизмы, в диалектах встречаются фразеологизмы, которых в словарях нет, и устаревшие фразеологизмы из языка постепенно исчезают. В нашей работе мы стараемся показать все возможные фразеологизмы, как устаревшие, так совсем новые, и, каким-то образом, дать их перечисление или список. Также мы анализируем некоторые фразеологизмы в отношении этимологии. Наконец, мы стараемся сравнить фразеологический состав русского и чешского языка по нашей теме, а именно обнаружить, какие фразеологизмы встречаются в той же самой форме в обоих языках, которые основаны на том же самом образе и какие в одном из языков отсутствуют. Нужно сказать, что в моей работе я пользовалась не только словарями, но и результатами анкетирования, проведенного среди россиян и чехов. Таким образом, в работе встречаются фразеологизмы и сравнения совсем новые, некоторые не очень привычные, и трудно сказать, если они уже полностью закреплены в языке.

Наша работа состоит в общем из восьми глав, причем всю работу можно разделить на четыре части. Первая часть вполне теоретическая, вторая описывает русский состав фразеологизмов, третья занимается чешскими фразеологизмами, и, наконец, четвертая часть сравнивает чешские и русские фразеологизмы с лексической и этимологической точки зрения. Каждая часть, кроме теоретической, разделена на несколько глав, причем главы в чешской и русской части одни и те же самые. Первая глава называется «Лицо и его части», причем здесь мы описываем лицо румяное, лицо загорелое или черное, лицо бледное или заросшее, также мы занимаемся формой лица. Далее мы занимаемся волосами и

частями лица, лбом, бровями, глазами, скулами, щеками, носом, ртом, губами, зубами и подбородком. В чешской части отсутствует часть «Скулы», так как в чешском языке такие фразеологизмы не встречаются, наоборот, в русской части отсутствует часть «Уши», из-за отсутствия фразеологизмов на русском языке. Вторая глава в обеих частях несет название «Общий вид, фигура и физические качества». Здесь мы, во-первых, описываем фигуру в общем, и, во-вторых, занимаемся физическими качествами, описывающими внешний облик человека. Поэтому здесь можно найти частичные главы как «Красивый, красивая, гадкий, высокий, низкорослый, толстый, худой, стройный, стройная, бесформенная», но также определение мужчины и женщины как самостоятельного пола, определение возраста в главах «Старый, взрослый и молодой», и еще «грязный и голый», так как оба эти качества связаны с внешним видом человека. Третья глава «Тело и его части» описывает само тело, и, конечно, его части. Таким образом, мы встречаемся с частичными главами как «Голова, шея, грудь, живот, руки, ноги, колени, зад и кожа». Последняя глава нашей работы называется «Сравнительная часть», и в ней, как подсказывает ее название, мы занимаемся сравнением всех частичных глав самостоятельно. Например, в главе «Глаза» мы сравниваем все фразеологизмы, которые мы нашли в этой области как на русском, так и на чешском языке, и подводим итоги, какие фразеологизмы совпадают полностью, а какие частично, и которые мы в том или ином языке не встречаем вообще. Также приводим точное количество фразеологизмов в данной главе в обоих языках и сравниваем, каких фразеологизмов больше. Таким образом, мы можем увидеть, в каких областях богаче чешский и в каких русский язык.

Необходимо описать содержание отдельных глав более конкретно. Как мы уже сказали, число глав восемь, и в русской и чешской части они совпадают. Что касается первой главы, которая, как уже было сказано, является теоретической. Здесь я пользовалась информацией из книг Шанского («Фразеология современного русского языка»), Мокиенко и Степановой («Русская фразеология для чехов»), и Чермака («Чешская лексикология», «Фразеология и идиоматика чешская и общая»). Как мы можем понять по именам фразеологов, в теоретической части есть русский и чешский разделы. Во-первых, мы определяем по нескольким источникам понятие фразеология. В общем мы можем сказать, что фразеология – это часть науки о языке, занимающаяся фразеологическими оборотами, как ее основными единицами. Продолжаем экскурсом в историю о развитии русской фразеологии,

которая была известна уже в восемнадцатом веке, но, как дисциплина укрепились в сороковых годах двадцатого века и тесно связана с именем Виноградова. Также есть часть о образовании фразеологических словарей. Мы встречаемся также с именами известных фразеологов, как, например, Абакумов, Архангельский, Мокиенко или Степанова. Далее следует чешская историческая часть, касающаяся развития фразеологии в Чехии. Первые упоминания о фразеологии в чешском языке относятся к периоду национального возрождения, но главное развитие наступило также в двадцатом веке, а именно в восьмидесятых годах, когда возник «Словарь чешской фразеологии и идиоматики» профессора Чермака. Далее даем понятие фразеологизма и фразеологического оборота. Приводим несколько дефиниций, но в общем можно сказать, что фразеологический оборот – это устойчивое, воспроизводимое и экспрессивное сочетание слов, обладающее целостным значением (Мокиенко, Степанова, 2008). Также мы описываем свойства фразеологизмов, как, например воспроизводимость или целостность. Еще мы определяем, какие языковые единицы считаются некоторыми авторами также фразеологизмами, например, пословицы и поговорки. Определяем также понятие фразеологическая омонимия. Следует классификация фразеологических оборотов по определению Шанского на фразеологические сращения, фразеологические единства и фразеологические соединения. Последним понятием в теоретической части является лингвокультурология, так как это основное понятие книги профессора Масловой, на которой основана наша работа.

Вторая глава является первой частью русской части и она посвящена русским фразеологизмам, описывающим лицо и его части. Категория «Лицо» разделена на лицо круглое и овальное, причем больше фразеологизмов мы нашли в русском языке для круглого лица. Что касается качеств лица, наибольшее количество фразеологизмов описывает лицо румяное, а наименьшее лицо загорелое. Существует и категория «Различные», которая описывает свойства лица, не входящее ни в одну предыдущую категорию. Отметим, например: *у него лицо, что сорочье яйцо* или *лица нет на ком*. Следующая категория - «Волосы». Здесь мы выделяем следующие группы: волосы густые, редкие, длинные, кудрявые, прямые, растрепанные, а также по цветам: волосы белые или серые, черные, светлые, рыжие и также голову без волос, причем наибольшее количество фразеологизмов описывает волосы длинные. Для описания лба в русском языке нам встретится только один фразеологизм: лоб сморщенный. Далее следует категория «Брови»,

которая описывает брови густые, тонкие, черные, выгнутые или красивые, наиболее единиц мы нашли для бровей густых. Самой большой категорией в русской части являются «Глаза». К ней относятся категории для глаз больших, синих, темных, красных, выразительных, блестящих, мудрых и ясных. Преобладают фразеологизмы для глаз темных. Категория, которая не встречается в чешской части – это «Скулы». Здесь мы выделяем только скулы широкие. Следующими категориями являются щеки, а именно: широкие; нос: длинный, прямой, с горбинкой, курносый и загнутый. Имеются категории рот: большой и маленький; и губы: алые, пухлые, тонкие и красивые. Последними категориями в этой главе являются зубы (ровные, редкие, острые) и подбородок (острый, квадратный, волевой и с ямочкой).

Третья глава «Общий вид, фигура, физические качества». Во-первых, здесь описывается фигура в общем, мы выделяем фигуру величественную и угловатую. Во-вторых, мы занимаемся физическими качествами такими как: красивый, красивая, гадкий, причем для выражения красоты или уродливости почти то же самое количество фразеологизмов. Далее высокий и низкорослый, толстый и худой, где преобладают фразеологические единицы для фигуры худой, стройной и бесформенной, где намного больше фразеологических единиц, определяющих стройность. В данную главу также включены категории «Мужчина, женщина», далее категории, связанные с возрастом – «Молодой, взрослый и старый», причем преобладают фразеологизмы, выражающие старость, а также «Грязный и голый», так как они относятся к нашей теме.

Четвертая глава «Тело и его части» является последней главой русской части. Сначала мы занимаемся телом в общем, выделяем тело сильное и мускулистое, потом приводим фразеологизмы, описывающие части тела, начиная с головы. Здесь у нас только один фразеологизм для головы большой. Далее следует шея, где у нас три фразеологизма, и все являются сравнением с животными (*бычья шея, шея как у жирафа и шея как у быка хвост*). Далее мы выделяем группу «Грудь», а именно грудь большая и грудь впалая, «Живот», где встречаются фразеологизмы только для живота большого, «Руки» (большие, длинные, тонкие и нежные), «Ноги» (тонкие, большие, длинные и кривые), «Колени» (острые и круглые), «Зад», а именно: зад большой и зад маленький, и, наконец, «Кожа»: нежная и грубая.

Глава пятая является первой частью чешской части. Что касается состава чешской части и глав, он почти совпадают с русской частью. И здесь название главы «Лицо и его части», также подглавы те же самые. Однако небольшая разница есть: отсутствует группа фразеологизмов для описания скул, но вдобавок есть фразеологизмы для описания ушей, а именно больших ушей. Глава шестая «Общий вид, фигура, физические качества» и названием частичных глав полностью совпадает с той же самой главой русской части. Но, если в русской части описывалась фигура величественная и угловатая, то в чешской части мы описываем фигуру красивую, тонкую, мускулистую и другие. Что касается главы седьмой, она также совпадает с главой «Тело и его части». Только группы типов тела различаются. В русской части описывалось тело сильное и мускулистое, в чешской описывается тело мускулистое, прямое, красивое и большое. Также другие качества частей тела не совпадают полностью. Чешская часть описывает, в отличие от части русской, также голову маленькую, шею морщинистую, живот мускулистый, руки кривые, колени толстые и кожу тонкую.

Последняя глава, восьмая, посвящена, как уже было отмечено, сравнению русских и чешских фразеологизмов. Частичные главы те же самые, как во всей работе, отсутствуют только те, которые встречались лишь в одном языке. Как уже было сказано, в последней главе мы занимаемся сравнением фразеологизмов, накопленных в обоих языках. Таким образом, мы обнаружили, что для описания лица существует на русском языке 29 фразеологизмов, а в чешском 14, полностью совпадают 6, и т. д. После сравнения обоих языков я обнаружила, например, что в русском языке полностью отсутствуют единицы, описывающие кривые зубы. Такие в чешском языке есть, на пример *mít zuby jako králik, jako veverka, mít zuby jako Hladovou zed'*. Русские любят сравнения с известными лицами, например: *подбородок как у Плачидо, как у Леонтьева, как у Мартынова*, на чешском с этим не встречаемся. В русском языке отсутствуют фразеологизмы с экспрессивной коннотацией для выражения высоты, которые встречаются на чешском. На пример, *být vysoký, že by mohl žebrot přes vrata, že by mohl šacovat eroplány, jako tejdén před vejplatou*. Также отсутствуют единицы описывающие старость в положительном смысле, которые в чешском языке есть (*požehnaný věk, vysoké stáří*).

Наконец, обобщая накопленные данные, можно сделать вывод, что хотя наша работа дает точный перечень русских и чешских фразеологизмов из области

внешнего облика человека, данная тема все еще открыта, так как фразеология – наука динамическая. Люди будут постоянно придумывать новые фразеологические единицы и, таким образом, обогащать как русский, так чешский языки. Поэтому нашу тему нельзя считать закрытой, а предоставленные автором результаты окончательными.

BIBLIOGRAFIE

- Fr. Čermák: Frazeologie a idiomatika česká a obecná, Karolinum, Praha, 2007
- Fr. Čermák, J. Hronek, J. Machač: Slovník české frazeologie a idiomatiky-Přirovnání, Academia, Praha, 1983
- Fr. Čermák, J. Hronek, J. Machač: Slovník české frazeologie a idiomatiky-Výrazy slovesné, Academia, Praha, 1994
- Fr. Čermák, J. Hronek, J. Machač: Slovník české frazeologie a idiomatiky-Výrazy neslovesné, Academia, Praha, 1988
- J. Filipec, Fr. Čermák: Česká lexikologie, Academia, Praha, 1985
- V. Mokienko, A. Wrum: Česko-ruský frazeologický slovník, UP, Olomouc, 2007
- V. Mokienko, L. Stěpanova: Ruská frazeologie pro Čechy, UP, Olomouc, 2008
- L. Stěpanova: Rusko-český frazeologický slovník, UP, Olomouc, 2007
- A. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова: Словарь фразеологических синонимов русского языка, Ростов-на-Дону, 1997
- A. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова: Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник, Санкт-Петербург, 1998
- Т. В. Козлова: Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями животных, Дело и сервис, Москва, 2001
- В. А. Маслова: Лингвокультурология, Academia, Москва, 2010
- Н. М. Шанский: Фразеология современного русского языка, Санкт-Петербург, 1996

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Svašková Markéta

Katedra a fakulta: Katedra slavistiky, filozofická fakulta

Název práce: Ruské a české frazeologismy popisující vnější vzhled člověka

Vedoucí práce: doc. Ludmila Stěpanova, CSc.

Počet znaků: 139 589

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 13

Klíčová slova: frazeologie, frazeologismus, vnější vzhled člověka

Práce se zabývá excerpcí frazeologismů z oblasti vnějšího vzhledu člověka v českém a ruském jazyce. Rozděluje je do kategorií podle obličeje a jeho částí, těla a jeho částí a celkového vzhledu. Části obličeje a těla dále rozděluje podle vnějších kvalit, jako jsou například velikost, tvar či barva. U některých jednotek objasňuje jejich původ. Dále srovnává excerpované jednotky v obou jazycích podle jejich počtu, shodnosti či podobnosti, zda jsou založeny na stejném obrazu. Popisuje také frazeologismy, které v daném jazyce chybí.